

**ДОНИШГОҲИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ЗАБОНҲОИ ХОРИЦИИ
ТОЧИКИСТОН БА НОМИ СОТИМ УЛУҒЗОДА**

ТДУ 804.0+809.155.0

Бо ҳукуқи дастнавис

ТКБ 81.2Фр+81.2 (2 тоҷик)
Ш-85

ШОНАЗАРОВ ЗАРБАХТҶОН МУЗАФФАРОВИЧ

**ТАҲЛИЛИ МУҚОИСАВИИ ВОЖАҲОИ БЕМУОДИЛ ДАР
ЗАБОНҲОИ ФАРОНСАВӢ ВА ТОЧИКӢ АЗ НИГОҲИ
ЗАБОНШИНОСИИ ФАРҲАНГӢ ВА ТАРҶУМА (БАР МАБНОИ
РОМАНИ ГУСТАВ ФЛОБЕР «ХОНУМ БОВАРӢ»)**

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) –
доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 -Забоншиносӣ (6D021302 –
Забоншиносии муқоисавӣ- таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ)

Душанбе – 2023

Диссертатсия дар кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода омода гардидааст.

Рохбари илмӣ: **Турсунов Фаёзҷон Мелибоевич** – доктори имли филология, профессори кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода

Муқарризони расмӣ: **Парвонахон Чамшедов** – доктори имли филология, профессори кафедраи забонҳои хориҷии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон;

Чумаев Тўйчибой Боқиевич – номзади имли филология, дотсенти кафедраи забонҳои хориҷии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Муассисаи пешбар: Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

Ҳимояи диссертатсия “30” декабри соли 2023, соати 09:00 дар чаласаи Шурои диссертатсионӣ 6Д.КOA-036 назди Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода бо суроғай (734019 Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кўчаи Муҳаммадиев 17/6), маҷлисоғи Шурои олимон баргузор мегардад.

Бо муҳтавои диссертатсия тавассути сомонаи www.ddzt.tj ва дар китобхонаи имлии Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода шинос шудан мумкин аст.

Автореферат “_____” _____ с. 2023 фиристода шуд.

Котиби имлии Шурои диссертатсионӣ, номзади имли филология, дотсент

Ҳасанова Ш.Р.

МУҚАДДИМА

Барои рушди илми тарҷумашиносии тоҷик баррасии масъалаҳои марбут ба тарҷумайи воҳидҳои мухталифи забон, аз ҷумла вожаҳои бемуодили забон, аз аҳамияти хос бархӯрдор аст. Дар муддати начандон тулонии даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон дар радифи паҳлуҳои гуногуни ҷомеа тарҷумашиносии низ сифатан тағйир пазируфт ва ба муваффақиятҳои назаррас ноил гардид. Феълан, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳайси узви комилхукуқи ҷомеаи байналмилалӣ бо зиёда аз 200 кишвари ҷаҳон, хусусан, бо Фаронса робитаҳои мустақими дипломатӣ-сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ, гуманитарӣ-фарҳангӣ ва ғайраро ба роҳ мондааст, таҳқиқу баррасии масъалаҳои муқоиса ва тарҷумайи воҳидҳои забон дар мисоли забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аҳамияти хоса касб менамояд ва, аз ин лиҳоз, забонҳои мавриди назар ба пажӯҳишҳои доманадор ва гуногунчанба ниёз доранд. Ба ин васила, имкон фароҳам меояд, ки муштаракот ва мушаххасоти забонҳои мазкур дар ҳолати кунунӣ ҳамаҷониба таҳқиқ ва муайян карда шаванд.

Дар ин замина омӯзиши муаммоҳои тарҷума дар замони муосир вобаста ба вожаҳои бемуодил – реалияҳо, экзотизмҳо, экзотизмҳои сохторӣ, воҳидҳои фразеологӣ, зарбулмасалу мақолҳо, истилоҳот ва ғайра хеле ҷолибу пураҳаммият ба назар мерасад. Зеро дар ин воҳидҳои забонӣ обуранги миллӣ ва хусусиятҳои фарҳангии забонҳои мавриди зикр бештару амиқтар инъикос меёбанд.

Тавре ки маълум аст, тарҷумайи бадеӣ шакли олитарини фаъолияти тарҷумонӣ мебошад. Асарҳои бадеӣ, бешубҳа, тамоми фаъолият, урфу одат, хусусияти сиёсӣ иқтисодӣ, илмию маданӣ, забон ва ҷаҳонбинию идеологии халқро инъикос мекунанд, яъне адабиёт, ба қавли дигар бо маъноии томаш ҳаёти халқ мебошад. Аз ҳамин сабаб, бар дӯши тарҷумонӣ бадеӣ вазифаи бисёр мушкил, пурмашаққат ва хеле муҳим – тарҷумайи як “халқ” бо тамоми ҳастияш аз як забон ба забони дигар рост меояд. Ҳар як тарҷумон, дар навбати худ, дар вақти тарҷумайи ин ё он асар кӯшиш ба харҷ медиҳад, то ки тарҷумааш ба матни аслии ҳарчи наздиктар бошад. Аз ҳамин нуқтаи назар воҳидҳои фразеологӣ (ВФ), исмҳои хос, реалия, экзотизмҳо, экзотизмҳои сохторӣ ва зарбулмасалу мақолҳо (ЗМ) яке аз омилҳои асосии наздикшавии тарҷума ба матни аслии маҳсуб меёбанд. И. Гёте гуфтааст: «Дар тарҷума бояд воҳидҳои тарҷуманашавандаи забонро хуб дарёфт ва дарк намуд, танҳо дар ҳамин сурат халқи бегона, забони бегонаро ба таври комил фаҳмидан мумкин аст»¹. ВФ, ЗМ ва реалияҳо ба ҳамин гурӯҳ, яъне гурӯҳи «тарҷуманашавандаҳо» дохил мешаванд, ки муваффақияти тарҷумон аз гузаронидани ҳамин гуна дурдонаҳои халқ аз як забон ба забони дигар вобастагии калон дорад, зеро воҳидҳои номбаршуда шаклан ва мазмунан такрорнашаванда, ивазнашаванда (аз

¹ Влахов, С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Под ред. Вл. Россельса/ С. Влахов, С. Флорин. –М.: Международные отношения, 1980. –343с., с.4

рӯйи сохташон), яъне устувор мебошанд. Махз ба туфайли ҳамин гуна ганҷҳои бебаҳо аст, ки як халқ аз халқи дигар ба таври кулӣ фарқ мекунад.

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Мубрамии мавзӯ дар он зоҳир мегардад, ки робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои олам, алаҳусус, кишварҳои фаронсавизабон вусъат меёбанд ва муоширати касбӣ миёни соҳибзабонони тоҷик ва кишвари Фаронса ба таъминоти забонӣ ниёз дорад. Гузашта аз ин, таҳқиқоти кунунии забони тоҷикӣ дар муқоиса бо забонҳои хориҷӣ то ба ҳол бештар дар мисоли забонҳои русиву англисӣ ва ғайра сурат гирифтааст ва шумораи таҳқиқоти масъалаҳои тоҷикӣ-фаронсавӣ ночиз аст, ҳол он ки ҳар ду забон таърихи тулонӣ ва хусусияти хоси забониву фарҳангӣ дошта, аз лиҳози муқоиса ва баррасии масъалаҳои тарҷума ба таваҷҷуҳи хоси мутахассисон ниёз доранд. Бинобар ин, дар диссертатсияи мазкур таҳқиқи масъалаҳои мубрамии муқоиса ва тарҷумани вожаҳои бемуодил дар мисоли забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ бори нахуст дар шакли махсус ва монографӣ сурат мегирад, ки дар раванди омӯзиши мутақобилаи забонҳо ва тақмили сифати тарҷумаҳо дар доираи забонҳои мазкур аз аҳамияти илмӣ амалӣ бархӯрдор аст. Барои мақсадҳои таҳқиқотӣ дар диссертатсия аз матни асари бадеӣ истифода мегардад, ки ин ҳам ба мубрамияти мавзӯ зам хоҳад кард, зеро маводди адабӣ барои таҳқиқоти забонӣ ва хусусияти фарҳангии соҳибзабонон объекти муътамад маҳсуб меёбад.

Дарҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Забоншиносии муқоисавии тоҷикӣ таърихи худро дорад. Вобаста ба ин ҷиҳати таҳқиқоти забоншиносӣ олимони тоҷикро ба монанди И.Б. Мошеев, М.Н. Абдуллоева, М.Т. Ҷабборова (омӯзиши муқоисавии грамматикаи забонҳои тоҷикӣ ва русӣ), М.Б. Шаҳобова, П. Ҷамшедов, А.Мамадназаров, Ф.М.Турсунов, С.Ҷаматов, Ш.Каримов, Ҳ.Саидов (омӯзиши муқоисавӣ ва масъалаҳои тарҷума дар мисоли бахшҳои гуногуни забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ) ва дигаронро ёдовар шудан мумкин аст.

Дар забоншиносии тоҷик олимони забоншиносро номбар кардан мумкин аст, ки ба таҳқиқи як идда вожаҳои бемуодили забон бахшида шудаанд: Ғ.Ҷӯраев, (масъалаҳои лексикаи забони тоҷикӣ, аз ҷумла лексикаи лаҳҷавӣ), Ш.Рустамов, Б. Камолиддинов (масъалаҳои грамматикаи забони тоҷикӣ, аз ҷумла морфология), В.Асрорӣ, Ш.Ҷозилов, Б.Тилавов, Ҳ.Маҷидов ва ғайра (зарбулмасал ва мақолҳо ва воҳидҳои фразеологӣ). Дар раванди омӯзиши вожаҳои бемуодили забони тоҷикӣ нисбат ба забонҳои мушаххаси хориҷӣ асарҳои илмӣ забоншиносони тоҷики болозикр ва дигарон аҳамияти беандоза доранд.

Масъалаҳои омӯзиши махсуси вожаҳои бемуодили забон яке аз мушкилоти мубрамии илмӣ муосири забоншиносиро ташкил менамоянд ва таҳқиқу омӯзиши онҳо тақрибан сад сол пеш оғоз гардидааст. Аз ин нуқтаи назар саҳми олимони забоншинос ва тарҷуманиносии рус назаррас аст. Олимон Г.В. Чернов, Г.В. Шатков, Л.Н. Соболев, А.В. Фёдоров яке аз

аввалинҳо шуда ба пажухиши вожаҳои бемуодил пардохтаанд, ки олимони минбаъда ба монанди Я.И. Ретскер, И.И. Ревзин, Г.Д. Томахин, С.Влахов, С. Флорин, А. Иванов, А.К. Гатилова ва ғайра ин анъанаро идома додаанд. Забоншинос ва тарҷумашиноси тоҷик Ф.М.Турсунов оид ба вожаҳои бемуодили забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ таҳқиқоти махсуси монографӣ анҷом дода, паҳлуҳои гуногуни онҳоро вобаста ба нозуқиҳои тарҷумаашон баррасӣ кардааст. Мо дар диссертатсияи худ аз лиҳози моҳияти лингвистии вожаҳои бемуодил аз таҳқиқоти олимони болозикр истифода намудаем.

Тарҷумаи вожаҳои бемуодил аз як забон ба забони дигар яке аз масъалаҳои мубрами тарҷумашиносии муосир ба шумор меравад. Корҳои анҷомдодаи олимони рус ба монанди Л.С. Бархударов, Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров, А.О. Иванов ва олимони Ғарб П.Ньюмарк, Д. Робинсон, Милдред Л., Ларсон, Ю. Найда ва дигарон ҷолиби диққатанд. Қайд намудани саҳми назарраси тарҷумашиносони тоҷик дар пажухиш ва омӯзиши масъалаҳои тарҷума, аз ҷумла вожаҳои бемуодил, ба мақсад мувофиқ аст, чунончи Э. Мулоқандов, Ҳ.Аҳрорӣ, Ш.Мухтор, А.Мамадназаров, Ф.Турсунов ва дигарон.

Робитаҳои забонӣ ва омӯзиши муқоисавии масъалаҳои забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар корҳои баъзе олимони муосир инъикос ёфтаанд. М. Шокир, Б.Абдолов (масъалаҳои равобити адабии тоҷикӣ ва фаронсавӣ), Д. Бойматова (таҳлили муқоисавии воҳидҳои фразеологӣ ва фаронсавӣ (дар намунаи асл ва тарҷумаи романи “Духтари оташ” – и Чалол Икромӣ ва повести “Бегона” – и Албер Камю), З. Абдулҳасанова (таҳлили сохторию семантикии ҷонишинҳои шахсӣ дар забонҳои гуногунсاختор (забонҳои тоҷикӣ, фаронсавӣ, русӣ ва шуғнонӣ)), Т. Чумаев (иқтибосоти форсӣ дар забони фаронсавӣ (таҳлили луғавию маъноӣ ва грамматикӣ)) ва дигарон.

Ҳамин тариқ, рӯйкарди замонавӣ нисбат ба омӯзиши муқоисавӣ ва ҳалли масъалаҳои муҳимтарини назария ва амалияи тарҷума мусоидат менамояд, то ки донандагони забонҳои тоҷикӣ ва хориҷӣ имкони барқарорсозии робитаҳоро дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт ва фаъолияти касбӣ ба даст оранд.

Робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Мавзуи таҳқиқ бо барномаҳои таълимӣ ва илмӣ филологӣ, забоншиносӣ ва самти таҳқиқоти илмӣ кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода ва, ҳамчунин, ба мазмуну мундариҷаи Лоихаи пажухишии (мавзӯи фармоишии бучавӣ)-и пешниҳоднамудаи Донишгоҳи номбурда таҳти унвони “Мушкилоти тарҷуманопазирӣ дар шароити вусъатёбии робитаҳои байналмилалӣ Тоҷикистони навин”, ки аз ҷониби сохторҳои марбутатаи давлатӣ ҳамоҳанг ва тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ

Мақсади таҳқиқ. Мақсади таҳқиқ таҳлили муқоисавии вожаҳои бемуодили забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума бар маънои асарӣ бадеӣ мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқ. Барои расидан ба ҳадафҳои худ дар диссертатсия **вазифаҳои** зерин гузошта шудаанд:

- муайян намудани моҳияти вожаҳои бемуодил дар забоншиносӣ;
- таҳлили таснифоти вожаҳои бемуодил;
- нишон додани аҳамияти лингвистии романи Густав Флобер «Madame Bovary»- «Хонум Боварӣ» ҳамчун объекти таҳқиқ;
- таҳлили муқоисавии реалияҳо дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ;
- тавсифи экзотизмҳо ва экзотизмҳои сохторӣ ҳамчун навъи вожаҳои бемуодил дар забонҳои муқоисашаванда;
- ошкор сохтани падидаҳои дигари вожаҳои бемуодил, аз қабили воҳидҳои луғавӣ -фразеологӣ ва грамматикӣ дар ду забон;
- муайян кардани вежагиҳои тарҷумаи воҳидҳои лексикӣ, фразеологӣ ва грамматикӣ бемуодил дар мисоли матни бадеӣ.

Методҳои таҳқиқ. Дар диссертатсияи мазкур методҳои умуминазариявӣ ва ҷузъӣ ба қор бурда шудаанд. Бо таъки ба таҳқиқоти илмӣ забоншиносии муосир дар диссертатсия аз методҳои маъмули таҳқиқи илми забоншиносӣ – таҳлил, муқоиса, методи муқоисавӣ-таърихӣ ва таҳлили ҷузъӣ истифода шудааст.

Объекти таҳқиқ. Объекти таҳқиқро вожаҳои бемуодили забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз қабили реалияҳо, ономастика, экзотизмҳо ва экзотизмҳои сохторӣ, воҳидҳои фразеологӣ ва зарбулмасалу мақолҳо, ихтисораҳо ва ғайра ташкил медиҳанд.

Мавзуи таҳқиқро таҳлили муқоисавии вожаҳои бемуодил дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума ташкил медиҳад.

Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқ. Олимону забоншиносони тоҷик ва хориҷӣ дар бораи вожаҳои бемуодил пажӯҳишҳои зиёдеро ба анҷом расонидаанд. Дар таҳқиқи вожаҳои бемуодили забон, аз ҷумла ВФ, ЗМ, экзотизмҳо ва реалияҳо чунин муаллифон ба монанди Е.М. Верешагин, В.Г. Костомаров, А.Д. Швейтсер, В.Н. Бархударов, Г.Д. Томахин, А.В. Федоров, Л.К. Латишев, В.Н. Крупнов, З.Г. Прошина, А.В. Фёдоров, В.Н. Комиссаров, С.Влахов, С.Флорин, М.И. Дубровин, А.В. Кунин, Г. А. Стефанович, К. Фокс, Э. Менинг, П.Чамшедов, С.Чаматов, Ф.М. Турсунов ва дигарон саҳми беандоза гузоштаанд, ки дар таълифи диссертатсияи худ мо ба онҳо таъки намудаем.

Сарчашмаи мисолҳои таҳқиқро романи Густав Флобер “Madame Bovary” ва тарҷумаи тоҷикӣ он «Хонум Боварӣ», ҳамчунин, луғатҳо ва энциклопедияҳои тафсирий, фарҳангҳои луғоти дузабона ва бисёрзабон, сомонаҳои интернетӣ, ВАО ва ғайра бо забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ташкил медиҳанд.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқ. Заминаи эмпирикии қори таҳқиқотии мазкурро реалия, экзотизм, экзотизми сохторӣ, воҳидҳои фразеологӣ, зарбулмасалу мақол, нидо дар ҷумлаҳои забони фаронсавӣ ташкил менамоянд, ки аз романи Густав Флобер «Madame Bovary» -

«Хонум Боварӣ» дастрас шудаанд. Барои собит намудани ақидаҳои назариявии муаллиф аз лиҳози муқоиса ва тарҷума ва ҳамчунин анҷом додани таҳлили сохтор ва маъноӣ воҳидҳои луғавӣ ба фарҳангҳои тафсири ва дузабонаи забонҳои фаронсаӣ, тоҷикӣ ва англисӣ рӯи карда шуд.

Навгони илмӣ таҳқиқ. Дар диссертатсия масъалаҳои таҳлили муқоисавӣ ва тарҷумаи вожаҳои бемуодил аз забони фаронсаӣ ба забони тоҷикӣ бо ҷалби маводди англисӣ дар мисоли асари бадеӣ бори аввал мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Кори таҳқиқотии мазкур дар раванди ғанигардонии маълумоти назариявӣ оид ба тарҷумаи вожаҳои бемуодил ва омӯзиши забонҳо саҳми арзанда хоҳад гузошт. Бори нахуст вежагиҳои тарҷумаи вожаҳои бемуодил дар доираи забонҳои тоҷикӣ ва фаронсаӣ муайян карда шуда, таснифоти илмӣ онҳо асоснок карда шудааст. Ҳамчунин, моҳияти тарҷумаи реалияҳо, экзотизмҳои сохторӣ, воҳидҳои фразеологӣ ва нидо дар забонҳои муқоисашаванда ошкор гардидааст. Бори аввал вежагиҳои тарҷумаи воҳидҳои лексикӣ, фразеологӣ ва грамматикӣ бемуодил дар мисоли матни асари бадеӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсаӣ нишон дода шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Вожаҳои бемуодил аз солҳои 50-уми асри гузашта инчониб яке аз масъалаҳои мубрами забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ маҳсуб ёфта, бо тавачҷуҳ ба тақмили равандҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ ва тарҷума дар мисоли забонҳои хориҷӣ ва тоҷикӣ аз рӯи таснифоти муайян ба таҳқиқоти бонизом ниёз доранд.

2. Дар замони муосир робитаҳои забонҳои тоҷикӣ, фаронсаӣ ва англисӣ аз имкониятҳои васеътар ва фаровонтар бархӯрдоранд. Бо пайдоиши имкониятҳои воқеӣ барои ҳамкориҳои мустақими иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва маърифатӣ Тоҷикистон ба давлатҳои хориҷӣ, алалхусус, кишварҳои истифодабарандаи забонҳои фаронсаӣ ва англисӣ, шароити мусоид фароҳам меояд ва бо амалӣ гардидани фаъолияти бисёре аз муассисасҳои байналмилалӣ сиёсӣ, иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ дар ҷумҳурӣ ин масъала, махсусан, мубрамтар мегардад.

3. Тавсифи муқоисавии гурӯҳҳои мушаххаси вожаҳои бемуодил дар мисоли забонҳои фаронсаӣ ва тоҷикӣ барои муайян намудани умумият ва хусусияти забонҳо мусоидат намуда, барои беҳтар гардидани сифати тарҷумаҳо дар доираи забонҳои мавриди таҳқиқ саҳми бориз мегузоранд.

4. Дар раванди омӯзиши забонҳо ва тарҷумаи вожаҳои баробар ва муодилдор мушкилии хос эҷод намекунанд ва маҳз мавҷудияти вожаҳои бемуодил дар ин раванд барои омӯзишгарон ва тарҷумонон пешкилӣ пеш меорад.

5. Матни асари бадеӣ воситаи мусоид ва муносибери мемонад, ки бар маъноӣ он метавон воҳидҳои забонро бахусус, воҳидҳои лексикӣ фразеологӣ ва грамматикӣ бемуодилро дар мавридҳои истифода ва

тобишҳои маъноии гуногун таҳлил намуда, нозуқиҳои онҳоро вобаста ба муқоиса бо забони дигар ва таъсири онҳоро ба раванди тарҷума метавон ошкор сохт.

6. Таҳқиқи масъалаҳои муқоиса ва тарҷумаи воҳидҳои забон дар асоси асари мушаххаси бадеӣ барои муайян намудани дараҷаи маҳсулноқ ва натиҷаманд будани қорбурди роҳу равиш ва усулҳои тарҷумаи вожаҳои бемуодил имқони муқоид фароҳам меорад.

7. Қалби забони сеюм дар таҳқиқи тарҷумаи воҳидҳо дар мисоли се забон паҳлуҳои нав ва қолиби раванди тарҷумаро ошқор месозад, ки фаъолияти эҷодқорӣ доштани тарҷумонро собит сохта, гуногунранг ва мутобиқпазир будани тарҷумаро нишон медиҳад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқ. Натиҷаҳои назариявии бадастомадаи диссертатсияро метавон барои рушди забоншиносии муқоисавӣ, омӯзиши забонҳои тоҷикӣ, фаронсавӣ ва англисӣ ва инчунин, паҷуҳишҳои муқоисавии забонҳо истифода қард. Онҳоро, ҳамчунин, дар дарсҳои назариявӣ ва амалии факултетҳои тарҷумонӣ мавриди истифода қарор додан мумкин аст. Маводди диссертатсияро барои ҳалли масъалаҳои муҳимми назариявии таълими забонҳои тоҷикӣ, фаронсавӣ ва англисӣ истифода бурдан мумкин аст. Ҳамчунин, натиҷаҳои диссертатсия барои таҳқиқоти минбаъдаи қисматҳои марбутатаи забоншиносӣ ва тарҷумашиносӣ ва, ҳамчунин, ҳалли масъалаҳои назариявии онҳо метавон мавриди қорбурд қарор дод.

Аҳамияти амалии таҳқиқ дар он зоҳир мегардад, ки тарзу воситаҳои ҳоси таҳқиқи муқоисавии мавзуи мазқур метавонад дар раванди омӯзиши баҳши луғат ва дастури забонҳо ҳамчун маводди муқиди амалӣ дар мисоли забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ мавриди истифода қарор гиранд. Аҳамияти амалии таҳқиқ боз ҳам дар он аст, ки қолабҳову намунаҳои таҳлил метавонад ҳангоми таҳқиқи воҳидҳои монанд дар мисоли забонҳои дигар, таҳияи дастурҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣ низ мавриди истифодаи амалӣ қарор гиранд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ дар он зоҳир мегардад, ки масъалаи мавриди назар дар асоси маводди ғании назариявӣ амалӣ таҳлилу баррасӣ шуда, бо нуқтаҳои мушаххас, маводди гуногунчанбаи таҳлилий дар мувофиқат бо соҳтор, мақсаду вазифаҳои гузоштушуда таҳқиқ шудааст.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ.

Диссертатсия дар мавзуи «Таҳлили муқоисавии вожаҳои бемуодил дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума (бар мабнои романи Густав Флобер «Madame Bovary» - «Хонум Боварӣ»)» ба рамзи ихтисоси тасдиқнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 6D.KOA-36 - 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, киёсӣ ва муқоисавӣ) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар рафти таҳқиқ дар он дида мешавад, ки мавзуи таҳлили муқоисавии вожаҳои бемуодили забонро дар доираи илми забоншиносии муқоисавӣ, дар маводди забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ бо ҷалби маводди забони англисӣ аз ҷониби муаллиф бори нахуст ба таври фарогир мавриди пажӯҳиш қарор гирифта, муаллиф дар ин самт муваффақ гашта, ба натиҷаҳои ҷашмдошт ноил шудааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсия дар заминаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода (протоколи №11, аз 30. 06. 2023) муҳокима ва ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Нуктаҳои муҳимтарини натиҷаҳои таҳқиқ дар силсилаи мақолаҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маҷмуаҳои илмӣ пешниҳод гардидаанд ва дар ҳамоишу конференсияҳои илмию амалӣ дар шакли маъруза ироа шудаанд.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Оид ба натиҷаҳои таҳқиқот 8 мақолаи илмӣ вобаста ба мавзуи баррасишуда, аз ҷумла 4 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва чор мақола дар маводди конференсияҳои илмию амалӣ ба ҷоп расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсияи мазкур аз муқаддима, се боб, хулоса, феҳристи адабиёт, замима ва 184 ҷопӣ иборат мебошад. Дар муқаддима мавзуи интихобшуда асоснок карда шуда, мақсад ва вазифаҳои диссертатсия мушаххас гардидаанд. Боби аввал ба масъалаҳои назариявии мавзӯ бахшида шуда, дар боби дуюм таҳлили муқоисавии вожаҳои бемуодил дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ сурат гирифтааст. Дар боби сеюм бевосита таҳлили тарҷумаи воҳидҳои фразеологӣ, зарбулмасалу мақолҳо ва реалияҳо, исмҳои хос, нидо, экзотизмҳои сохтори асари номбурда сурат гирифтаанд. Дар қисмати хулоса натиҷаи кор ва хулосаҳои мантиқии муаллифи диссертатсия ҷой дода шудаанд. Дар рӯйхатти адабиёт сарчашмаҳои илмӣ, фарҳангҳои луғот, захираҳои электронӣ ва манбаи мисолҳо бо забонҳои гуногун дарҷ гардидаанд. Дар замима дар шакли ҷадвал ҷумлаҳои сезабона бо мисолҳои воҳидҳои луғавӣ ва дастурӣ пешниҳод шудааст.

МУНДАРИҶАИ АСОСИИ ТАҲҚИҚ

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯ баён шуда, дараҷаи омӯзиши он муайян гардида, мақсаду вазифаҳо ва наwgониҳои таҳқиқот, арзиши назариявӣ амалӣ, методу усулҳои таҳқиқ нишон дода шуда, нуктаҳои, ки ба ҳимоя пешниҳод мешавад, мушаххас гардидааст.

Инчунин оид ба натиҷаҳои тасвиби таҳқиқоти диссертатсионӣ маълумот оварда шудааст.

Боби якуми диссертатсия “**Асосҳои назариявии таҳқиқоти вожаҳои бемуодил дар забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносии**” унвон

дошта, он аз се зербоб иборат мебошад. Боби мавриди назар ба таҳқиқ ва омӯзиши моҳияти лингвистии вожаҳои бемуодили забон, таснифи онҳо ва ба аҳамияти осори Густав Флобер ва романи ӯ «Madame Bovary»- «Хонум Боварӣ» бахшида шудааст.

Дар зербоби якум **“Моҳияти лингвистии вожаҳои бемуодили забон”** доир ба ин мавзӯ маълумоти назариявӣ баррасӣ ва таҳлил мегардад. Дар умум таҳқиқоти вожаҳои бемуодили забон вазифаи нав нест, вале вобаста ба вазъи имрӯза ва сатҳи мусоиди робитаҳои забонҳои тоҷикӣ, фаронсавӣ ва англисӣ, бешубҳа, таҳқиқу баррасии онҳо аз нигоҳи тоза ва талаботи рӯз мубрам ва саривақтӣ маҳсуб меёбад. Бо пайдоиши имкониятҳои воқеӣ барои ҳамкориҳои мустақими иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва маърифатии Тоҷикистон ба давлатҳои хориҷӣ ва бо амалӣ гардидани фаъолияти бисёр муассисасҳои байналмилалӣ сиёсӣ, иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ дар ҷумҳурӣ ин масъала маҳсусан актуалӣ мегардад.

Оид ба моҳияти таҳқиқоти муқоисавӣ дар забоншиносии муосир олимони соҳа қайд менамоянд, ки “пеш аз ҳама, бояд муайян сохт, ки баъзе мафҳумҳои ду ва ё зиёда забон аз рӯйи маъно муодиланд ва бо ин тарз тарҷумаи онҳо осону қулай ба назар мерасад. Танҳо пас аз муайян сохтани чунин хусусиятҳо, монандӣ ва фарқи онҳоро низ метавон муайян кард”.²

Муодилнокӣ ва бемуодилӣ чанбаи хеле муҳими мушкилоти тарҷумапазирӣ ва тарҷуманопазирӣ ба вучуд меорад. Баъзан ҳангоми тарҷума калима дар забони мақсад муодили худро дорад, лекин дар мавридҳои ҷудогона тарҷумон нигоҳ доштани калимаи забони мабдаъро дар шакли аслиаш афзалтар медонад.

Ба ақидаи олимони С. Влахов ва С. Флорин, “вожаҳои бемуодил ин вожаҳои луғавӣ ва фразеологие мебошанд, ки ҳангоми тарҷума ҳаммаъно надоранд”.³

Оид ба таърифи ВБ олимони дигар низ хеле муфассал андешаронӣ кардаанд:

Е.М. Верещагин ва В.Г. Костомаров дар таҳқиқоти худ дар бораи вожаҳои бемуодил чунин ибрази андеша намудаанд: “Калимаҳои бемуодил он калимаҳое мебошанд, ки дар забони дигар фарқ доранд. Ин гуна калимаҳо барои он тафовут доранд, ки онҳо ифодакунандаи фарҳанги миллии як миллати муайян мебошанд. Ҳамин тавр, калимаҳои бемуодил маънои милливу фарҳангӣ доранд”⁴.

Ё ки: “Ба вожаҳои бемуодил вожаҳои луғавие дохил мешаванд, ки барои ифодаи реалияҳои як забони муайян хизмат мекунанд”⁵.

² Виноградов, В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)/ В.С. Виноградов. -М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. -224с., с.7

³ Влахов, С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Под ред.Вл. Россельса/ С. Влахов, С. Флорин. -М.: Международные отношения, 1980. -343с., с.42

⁴ Верещагин, Е.М. Теория перевода/ Е. М. Верещагин, В.Г. Костомаров. - М., 1983. - С. 56.

⁵ Швейцер, А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты/ А.Д. Швейцер. -М.: Наука, 1988. -207с., с.108

Таърифҳои пешниҳоднамудаи В.Н.Комиссаров⁶, Л.С. Бархударов⁷, Л.К. Латышев⁸ ва дигарон қобили тавачҷуҳанд.

Тарҷумаи ВБ вобаста ба интиқоли тобишҳои миллии матнҳо дар маркази тавачҷуҳи олимони тарҷумашинос қарор дорад. Ба ақидаи онҳо мақсади асосии тарҷума дар интиқоли тобишҳои миллии матн, маҳз дар “интиқоли хусусияти миллии забони асли, тобишҳои ба муҳити милли алоқамандбуда, ки ба гурӯҳи масъалаҳои асосии мушкилоти тарҷума дохил мешаванду ҳалли масъалаҳои тарҷумонӣ аз онҳо вобастаанд, дида мешавад”.⁹

Дар ин робита ақидаҳои муҳаққиқони дигари соҳа ба монанди С.Влахов ва С.Флорин, Г.Д.Томахин ҷолибанд.

Дар асоси гуфтаҳои боло метавон хулоса кард, ки тарҷумапазирӣ омили муҳими ғанигардонии мутақобилаи забон ва фарҳангҳои гуногун ба шумор меравад.

Вожаҳои бемуодили забон ҳамчун як падидаи забонӣ объекти омӯзиши соҳаҳои гуногуни илм мегарданд ва, бешубҳа, аҳамияти худро ҳамонро нигоҳ медоранд.

Бояд тазаққур дод, ки маъмулан ба вожаҳои бемуодил истилоҳот, исмҳои хос, реалияҳо, калимаҳои мураккаб, лакуна, экзотизм, неологизм жаргонизм, воҳидҳои фразеологӣ, архаизм, зарбулмасалу мақолҳо ва экзотизмҳои сохторӣ дохил мешаванд ва тарҷумаи онҳо аз як забон ба забони дигар бо истифода аз усулҳои махсус сурат мегирад.

Ҳамин тариқ, рӯйкарди нав нисбат ба омӯзиши муқоисавӣ ва ҳалли масъалаҳои муҳимтарини назария ва амалияи тарҷума дар таълими замонавӣ аҳамияти махсус пайдо мекунад, дар ҳоле ки донандагони забонҳои тоҷикӣ, англисӣ ва фаронсавӣ имконият доранд, ки дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт ва фаъолияти касбӣ мустақиман робита барқарор созанд.

Зербоби дуюм “**Таснифи вожаҳои бемуодили забон**” ном дошта, дар ин зербоб фикру андешаҳои олимони соҳа оид ба ин мавзӯ таҳлил ва баррасӣ гардидааст.

ВБ муҳофизии мероси милли ва фарҳангии халқҳо ба ҳисоб рафта, инъикоскунандаи хусусияти миллии фарҳанги онҳо мебошад. ВБ дар забоншиносӣ аз давраҳои қадим то ба имрӯз мавқеи хосеро касб кардаанд. Қайд кардан бамаврид аст, ки барои таҳқиқи масъалаи мавриди назар тарҷумашиносон ва забоншиносон кӯшишҳои зиёд ба харҷ додаанд.

Дар забоншиносӣ оид ба таснифоти ВБ-и забон фикру ақидаҳои гуногуни олимони соҳа мавҷуд мебошанд. Қобили зикр аст, ки

⁶ Комиссаров, В.Н. Практикум по переводу с английского языка на русский/ В.Н. Комиссаров [и др.]. - М.: Высшая школа, 1990. -127с.

⁷ Бархударов, Л.С., Рецкер, Я.Л. Курс лекций по теории перевода/ Л.С. Бархударов, Я.Л. Рецкер. -М.: МГПИИЯ им. М. Горького, 1968. -155с.

⁸ Латышев, Л.К. Перевод: проблемы теории практики и методики преподавания/ Л. К. Латышев. - Москва: Просвещение, 1988. -190с.

⁹ Фёдоров, А.В. Введение в теорию перевода/ А. В. Фёдоров. - М., 1958. -374 с., с.152

худудгузории қисматҳои маъноии воҳидҳои луғавӣ яке аз шартҳои асосии таснифоти унсурҳои тарҷуманопазирии забон мебошад. Инчунин, Л.С. Бархударов ба он ақидааст, ки лакунаҳо воҳидҳои луғавии як забон мебошанд, ки бо сабабҳои муайян дар таркиби луғавии забони дигар мувофиқати худро надоранд.¹⁰ Муҳаққиқ чор гурӯҳи воҳидҳои луғавии бемуодилро ҷудо менамояд: экзотизмҳо, калима-реалияҳо, воҳидҳои луғавии бемуодилро тасодуфӣ ва воҳидҳои луғавии бемуодилро муваққатӣ.

Забоншиносони дигар ба гурӯҳи ВБ забон чунин воҳидҳои луғавиро дохил менамоянд: демократизмҳо, советизмҳо, воҳидҳои фразеологӣ, мафҳумҳои таърихӣ, калимаҳои аз фолклор ва шева гирифташуда, номгӯи предмет ва воқеаҳои миллӣ.

Тавре ки дида мешавад, олимони соҳа ВБ-и забонро аз нигоҳи худ гурӯҳбандӣ намудаанд ва фирку ақидаҳои забоншиносон оид ба ин мавзӯ гуногун мебошанд. Вале таснифи ин ё он муҳаққиқи баррасишударо инкор кардан нашояд, зеро андешаҳои зикргардида аз нигоҳи забоншиносӣ ҳамдигарро пурра менамоянд ва илман асоснок карда шудаанд.

Аз таҳлил ва баррасии таснифоти олимони соҳа ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки меъёри муайяни ягонаи гурӯҳбандие мавҷуд нест, ки ба талаботи ҳатмии таснифоти илмӣ комилан ҷавобгӯ бошад.

Зербоби сеюми боби якум “**Аҳамияти осори Густав Флобер ва романи ӯ «Madame Bovary» - «Хонум Боварӣ»**” унвон гирифтааст. Дар давоми умри пурбаракати худ нависандаи бузурги фаронсавӣ Густав Флобер ба наслҳои оянда мероси гаронбаҳое боқӣ гузошт.

Осори боқимондаи ин нависандаи нотакрори фаронсавӣ ҳанӯз дар замони зиндагиаш байни хонандагони зиёде шӯҳрат пайдо карда буданд. Махсусан романи «Madame Bovary» - «Хонум Боварӣ» далели ин гуфтаҳо мебошад.

Густав Флобер нависандаест, ки осораш дар инкишофи услуби реалистӣ нақши хеле муҳим бозидааст.

Хулоса, асарҳои Густав Флобер қариб ба ҳамаи забонҳои дунё тарҷума ва нашр шудаанд. Густав Флобер яке аз тарҷумон ва нависандагон хушсалиқайи фаронсавӣ будааст, ки дар давоми умри пурбаракати худ ба ояндагон мероси гаронбаҳое боқӣ гузоштааст. Густав Флобер нависандаест, ки осораш пур аз ҷавҳарҳои (унсурҳои) забонӣ ба мисли реалия, зарбулмасалу мақол, фразеология, экзотизмҳои сохторӣ ва ғайра буда, дар инкишофи услуби реалистӣ нақши хеле муҳим бозидааст. Бинобар ин, интихоби асари мазкурро барои таҳқиқи масъалаҳои забон ва тарҷумаи осори бадеӣ муносиб мешуморем.

Боби дуюми диссертатсияи мазкур “**Таҳлили муқоисавии вожаҳои бемуодил дар фазои забон ва фарҳанги фаронсавӣ ва тоҷикӣ**” номгузори шудааст. Дар ин боб вожаҳои бемуодилро забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ

¹⁰ Бархударов, Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)/ Л.С.Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. –240с., с.85

дар фазои забон ва фарҳанги ду соҳибзабон муқоиса ва таҳлил карда шудааст. Инчунин қайд карда мешавад, ки омӯзиши масъалаҳои робитаҳои забони Тоҷикистон бо кишварҳои ҷаҳон, хусусан, бо давлати Фаронса яке аз мавзӯҳои муҳими илми забоншиносии муқоисавии тоҷикӣ дар даврони муосир ба ҳисоб меравад.

Зербоби якуми боби дуюм “**Тавсифи муқоисавии реалияҳо дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ**” унвон гирифтааст. Дар ин бахш ба таснифот ва фикру ақидаҳои олимони соҳа таъҷибнаварона, реалияҳои этнографӣ, ономастикӣ ва реалияҳои ҷамъиятӣ-сиёсии забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ муқоиса ва таҳлил карда шудаанд.

Дар забонҳои мавриди назар ба реалияҳои этнографӣ калимаҳои ифодакунандаи “таом ва нӯшоқиҳо”, “урфу одат ва ҷашнҳо”, “воҳиди пул ва ченакҳои вазн” ва ғайра дохил мешаванд.

Реалияҳои этнографӣ: **cassoulet toulousin**, **cidre**- сидр, **punsh**-пунш, **la livre**-ливр, **écu**-эку, **franc**-франк ва ғ.; далда, угро, дуғоб, ширчой, Иди меҳрон, Иди Рамазон, гаҳворабандон, ҳашар, фарсанг, вачаб ва ғ.

Реалияҳои ономастикӣ: **Jeanne** –Жанна, **Rouen**-Руан, **Paris**-Париж, **Равшан**, **Душанбе-Dushanbe**, **Хучанд- Khujand** ва ғ.

Реалияҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ: **marquis** –маркиз, **Franci**- франкҳо, **мактаби миёна- l'école secondaire**, **ҷамоат-jamoat**, **Мачлиси олий- Majlisi oli**, **Le parlement** ва ғ.

Зербоби дуюми боби дуюм “**Экзотизмҳо ҳамчун навъи вожаҳои бемуодил**” унвон гирифтааст. Дар он роҷеъ ба экзотизмҳо маълумот дода шуда, мисолҳои мушаххас пешниҳод гардидаанд. Аз ҷумла қайд мегардад, ки экзотизмҳо аз забонҳои дигар иқтибос гардида, барои ифодаи предмет ва зуҳуроти миллии халқҳои ҷудогона хидмат мекунанд, чунончи: *футбол, велюр, гейзер, вестибюл* ва ғ.

Мавзӯи мазкур аз масъалаҳои мубрами тарҷумашиносии тоҷик маҳсуб меёбад. Гузашта аз ин, тарҷумаи экзотизмҳо ба интиқоли яке аз ҷузъҳои муҳим - хусусияти миллии ва таърихии халқҳои соҳибзабон равона гардидааст.

Ҳамин тавр, экзотизмҳо ба гурӯҳи вожаҳои бемуодил дохил шуда, ҳаёт ва фарҳанги миллати бегонаеро ифода менамоянд. Ва ин гуна вожаҳо ба ин ё он миллат ва ё соқинони маҳаллӣ ғайриоддӣ буда, олимони соҳа низ оид ба ин масъала андешаҳои гуногуни худро иброз намудаанд.

Зербоби сеюми боби дуюм “**Экзотизмҳои сохторӣ**” номгузорӣ шуда, дар зербоби мавриди назар фикру ақидаҳои олимони оид ба экзотизмҳои сохторӣ пешниҳод шуда, таҳлил ва баррасӣ шудааст.

Дар раванди таҳлил муайян гардид, ки дар забони фаронсавӣ навъҳои калимасозие мавҷуданд, ки баъзеи онҳо дар забони тоҷикӣ дида намешаванд, чунончи: экзотизмҳои сохторӣ бо префиксҳои **–re, r, sur, sous, (-)**. Мисол: **reprendre**- дар забони тоҷикӣ: аз нав барқарор кардан; **gapprocher**- аз нав наздик шудан; **surcharger**- аз нав бор кардан; **sous-**

développé - ба дараҷаи паст рушд кардан; savoir-vivre- одами дунявӣ будан.

Дар ин мисолҳо мушоҳида кардан мумкин аст, ки онҳо аз ҷиҳати роҳи калимасозӣ дар забони забони тоҷикӣ тафовут вучуд дорад, бинобар ин барои тарҷумаи онҳо истифодаи шарҳу эзоҳҳои серкалима ё худ тарҷумаи тасвирӣ, на истифодаи калимаи баробарарзиш, ногузир мегардад. Ҳамин тариқ, бо сабаби мавҷуд набудани роҳҳои калимасозии муштарак калимаҳои фаронсавӣ нисбат ба забони тоҷикӣ ва дар баъзе мавридҳо нисбат ба забони англисӣ экзотизми сохторӣ маҳсуб меёбанд.

Зербоби чоруми боби дуюм “**Воҳидҳои фразеологӣ дар забонҳои мавриди муқоиса**” унвон гирифтааст ва дар он суҳан дар бораи воҳидҳои фразеологие меравад, ки хоси ду забон буда, ба гурӯҳи воҳидҳои бемуодил дохил мешаванд. Дар ин бахш қайд мегардад, ки оид ба воҳидҳои фразеологӣ ҳам дар забони фаронсавӣ ва ҳам забони тоҷикӣ аз тарафи олимони соҳа як қатор таҳқиқоти назаррас гузаронида шудааст. Раванд ё худ ҷараёни ташаккули фразеологизмҳо ба таърихи рушди ҳамон забон, ҳамон халқе вобаста аст, ки бо ин забон гуфтугузор мекунанд.

Яке аз масъалаҳои баҳснок ва мубрами ВФ нишонаҳои фарқкунандаи онҳо мебошад, ки нисбат ба онҳо дар забоншиносии муосир ақидаҳои гуногун мавҷуданд ва то имрӯз тақрибан дар байни муҳаққиқони илми фразеология ақидаи ягона дида намешавад.

Аз нигоҳи тарҷумашиносӣ воҳидҳои фразеологӣ ба ду гурӯҳ тақсим мешаванд: ВФ, ки дар дигар забонҳо муодили худро доранд ва воҳидҳои фразеологӣ бемуодил.

Баъзе ВФ, ки дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ муодили пурраи худро доранд, инҳо мебошанд: *il ne peut pas se contenir de joie*-аз шодӣ дар курта намеғунҷад; *calme comme la souris*- муш барин хомуш; *toute l'affaire a le temps*-ҳар кор вақту соат дорад; *la répétition est la mère de la science* – тақрор модари дониш; *batir des chateau en Espagne*-аз ғӯра ҳалво пухтан; *la meilleure défense cest lattaque*-беҳтарин ҳифз ҳуҷум аст.

Воҳидҳои фразеологие, ки дар забонҳои мавриди назар муодили нопурра доранд; *donner un coup de pousse a quelqu'un* -ба касе дасти ёрӣ додан; *après la pluie, le beau temps*- баъд аз ханда гиря; *aller de Charybde en Scylla*-баъд аз сӯхтан намақоб; *on creuse sa tombe avec ses dents* – бо сӯзан кофта; *avoir les deux pieds dans le meme sabot*- бо як муза ду по.

Тавре аз мисолҳо дида мешавад, ВФ бо муодилҳои пурраи обуранги миллии маҳсус надоранд. Онҳо бо калима ва ибораҳои оммафаҳм ифода карда шудаанд. Будани муодили пурраи ин ё он воҳиди забон, хусусан, ВФ кори тарҷумонро хеле осон мегардонад.

Ҳамин тариқ, ВФ дар сохту таркиб ва маъно тағйирнопазир мебошанд, яъне онҳо дар шакли тайёр тақроран истифода мегарданд.

Фарқи онҳо аз калима ё ибораҳои озод аз он иборат аст, ки дар ҳазинаи хотираи гӯянда ё нависанда яқлухт ҷой гирифта, дар мавридҳои

лозимӣ бо сохти тайёрашон истифода мешаванд.

Зербоби панҷуми боби дуюм “**Ихтисораҳо ҳамчун падидаи вожаҳои бемуодил дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ**” номгузорӣ шуда, дар он ихтисораҳои маъмули забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикиро муқоиса карда шудаанд. Чунон ки дар ин бахши диссертатсия қайд мегардад, дар қатори дигар воҳидҳои забон ихтисораҳо низ як гурӯҳи вожаҳои бемуодилро ташкил медиҳанд, ва аз ҷиҳати беҳамтоии худ аз тарҷумон муносибати махсусро талаб менамоянд. Ихтисораҳоро дар номҳои ташкилотҳо, матнҳои рӯзномаҳо, маҷаллаҳои молиявӣ, варзишӣ ва амсоли инҳо мушоҳида намудан мумкин аст.

Ихтисораҳои маъмули фаронсавӣ: **B.C.B.G. - Bon chic bon genre** - Услуби олий, мавқеи олий; **P.- Boîte postale** – Қутии почта; **B.O. – Bulletin officiel** – Рӯзномаи расмӣ; **C.R.F. – Croix – Rouge Française** – Салиби сурхи Фаронсавӣ ва ғайра. Бояд қайд намуд, ки дар забони фаронсавӣ агар байни ҳарфҳо нуқта бошад, **T.G.V**, ин гуна ихтисора бояд ҳарф ба ҳарф талаффуз карда шаванд. Дар мавридҳои, ки нуқта мавҷуд нест, ихтисораҳо ҳамчун як калима талаффуз карда мешавад.

Дар айни замон дар матнҳои илмӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва ғ. забони тоҷикӣ низ ихтисораҳо хеле зиёд ба назар мерасанд, ки баъзеи онҳоро дар ин ҷо қайд менамоем:

ЧТ- Ҷумҳурии Тоҷикистон - *La république de Tadjikistan*; **ВКД** – вазорати корҳои хориҷӣ - *Le Ministère de l'Intérieur*, **ВКХ** – вазорати корҳои хориҷӣ - *Le Ministère des Affaires étrangères*; **ЧДММ** – ҷамъияти дорои масъулияти махсус - *Société à responsabilité limitée*; **НБО** – неругоҳи барқи обӣ - *Hydroélectrique de Rogun*; **ДМТ** – донишгоҳи миллии Тоҷикистон - *Nationale L'université de Tadjikistan*; ва ғ.

Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи ихтисораҳои забонҳои фаронсавӣ аз ихтисораҳои забони тоҷикӣ дар он аст, ки дар забони фаронсавӣ ҳарфҳои аввали калимаи ихтисораҳо бо ҳарфи калон навишта мешаванд. Дар забони тоҷикӣ танҳо ҳарфи аввали калима бо ҳарфи калон навишта мешавад. Мисол: **C.R.F. – Croix – Rouge Française**; **ВКХ**- Вазорати корҳои хориҷӣ.

Боби сеюми диссертатсия “**Ҳусни тарҷумаи вожаҳои бемуодил аз забони фаронсавӣ ба забони тоҷикӣ дар мисоли романи Густав Флобер «Madame Bovary» - «Хонум Боварӣ» бо ҷалби маводди забони англисӣ**” ном гирифтааст ва ба таҳлили роҳи усулҳои тарҷумаи комили вожаҳои бемуодил аз забони фаронсавӣ ба забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бахшида шудааст.

Дар зербоби якуми боби сеюм “**Усулҳои тарҷумаи вожаҳои бемуодили забон дар тарҷумашиносии**” роҳи усулҳои тарҷумаи вожаҳои луғавии бемуодил аз як забон ба забони дигар дар таҳқиқоти мухталифи

олимони соҳа инъикос ёфтаанд, хусусан, дар тарҷумаи адабиёти бадеӣ, публицистӣ ва ҷамъияти-сиёсӣ¹¹.

Дар сарчашмаҳои гуногун барои интиқоли ВБ роҳу усулҳои мухталиф баён гардидаанд. Аз таҳлили фикру ақида ва фарзияҳои олимоне, ки аз манбаҳои гуногун оварда шудаанд, ба хулосае омадан мумкин аст, ки, дар умум, ҳамаи тарзу усулҳои интиқоли воҳидҳои луғавии бемуодили забонро ба се гурӯҳи калон ҷудо намудан мумкин аст: 1) таҳвилҳои луғавӣ 2) таҳвилҳои грамматикӣ; 3) таҳвилҳои омехта (луғавӣ-грамматикӣ).

Хулоса, корбурди ҳамаи тарзу усулҳои интиқол ё таҳвили воҳидҳои луғавии бемуодили забон ба сеҳеҳии тарҷумаи матн аз як забон ба забони дигар равона карда шудааст. Дарёфт намудани усулҳои мувофиқ ва қорои тарҷумаи воҳидҳои бемуодил бо истифода аз роҳҳои мавҷуда мақсади асосӣ ба шумор меравад, ки дар поён тарзҳои тадбиқи онҳоро бо мисолҳои мушаххас таҳлил менамоем.

Зербоби дуҷуми боби сеюм “Тарҷумаи реалияҳо” унвон гирифта, дар он реалияҳои забони фаронсавӣ таҳлил карда шудаанд, ки дар романи Густав Флобер «Madame Bovary» - «Хонум Боварӣ» истифода гардидаанд. Дар он ҳамчунин роҳҳои тадбиқи усулҳои тарҷумаи онҳо ба забонҳои тоҷикӣ бо ҷалби маводди англисӣ таҳлил карда шудаанд.

Реалияҳои ҷамъоваринамударо мо ба панҷ гурӯҳ тақсим карда, онҳоро аз рӯи ин таснифи зерин таҳлил ва баррасӣ намудем:

1. Реалияҳои ифодакунандаи пул; 2. Реалияҳои ифодакунандаи нӯшокӣ ва хӯрока; 3. Реалияҳои ифодакунандаи намудҳои бозӣ; 4. Реалияҳои ифодакунандаи сару либос; 5. Реалияҳои ифодакунандаи мафҳумҳои ҷамъияти сиёсӣ.

1. Реалияҳои ифодакунандаи пул. “Emma sauta dessus, l’ouvrit. Il y avait quinze *napoleons*” (МВ, 195). – “Emma pounced upon and opened it. It contained fifteen *napoleons*” (М В, 199). Хонум тохта ба он ҷо рафт, қоғазпечро гирифта кушод. - Дар дарунаш понздаҳ *напалеондор* буд (, ХБ, с. 178) (*Напалеондор- пули тиллоӣ бистфранкӣ, дар Фаронса дар аҳди Напалеони 1 ва Напалеони 3 сикка зада мешуд*).

Дар ҷумлаи мазкур як реалияи *napoleons* истифода шудаанд, ки воҳидҳои пули қадимаи Фаронсаро ифода менамояд. Дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ бо роҳи транскрипсия/транслитератсия ифода ёфта, дар поварақ шарҳ дода шудааст.

2. Реалияҳои ифодакунандаи нӯшокӣ ва хӯрока. “-Il refusa, elle insista, et enfin lui offrit, en riant, de prendre un verre de *liqueur* avec elle” (МВ, 45). “- He said no; she insisted, and at last laughingly offered to have a glass of *liqueur* with him” (МВ, 17). - Ӯ ибто кард. Эмма хоҳиш кард ва

¹¹ Влахов, С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Под ред.Вл. Россельса/ С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. –343с.

оқибат хандакунон гуфт, ки худаш низ бо *ӯ* якҷоя як қадах ликёр менушад (ХБ, 27).

Дар матни аслӣ **liqueur** реалияи ифодакунандаи нӯшокии спиртӣ аст, ки дар Фаронса пайдо шудааст.

Ин вожа ба забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ бо роҳи транскрипсия/транслитератсия тарҷума шудааст.

Мисоли дигар барои мафҳуми хӯрок: “Les pattes rouges des *homards* dépassaient les plats” (МВ, 159). “- The red claws of *lobsters* hung over the dishes” (МВ, 161). - Аз лаби табакҳо чустакҳои **омарҳо** овезон буданд (ХБ, 153) (**Омар- як навъ харчанг**). Омар – як навъ харчанги баҳрӣ мебошад. Дар Фаронса онро барои омода намудани хӯришҳо низ истифода мебаранд. Аз тарҷумаи матни забони англисӣ дида мешавад, ки он *lobsters* тарҷума шудааст.

Таҳлили тарҷума ба забони тоҷикӣ нишон медиҳад, ки калимаи мазкур ҳам транскрипсия/транслитератсия шудааст ва ҳам бо роҳи тарҷумаи тасвирӣ тарҷума шудааст.

3.Реалияҳои ифодакунандаи намудҳои бозӣ. “Il prit l’habitude du cabaret, avec la passion des *dominos*” (МВ, 22). “- He got into the habit of going to the public-house, and had a passion for *dominoes*” (МВ, 11). - *ӯ* акнун ба майхонаравӣ хӯ гирифта, ба **доминобозӣ** ишқ пайдо карда буд (ХБ, 14).

Чӣ хеле ки дида мешавад, дар ин мисол вожаи **домино** намуди бозӣ буда, ба забонҳои мавриди таҳқиқи мо бо тариқи транскрипсия ва транслитератсия интиқол ёфтааст. Бояд қайд намуд, ки вожаи мавриди таҳлил, харчанг дар кишварҳои Ғарб ба вучуд омадааст, хусусияти байналмилалӣ касб кардааст. Бинобар ин, чунонки дар боби аввали диссертатсия ёдовар шудем, аз забонҳои Аврупо тавассути забони русӣ ба забони тоҷикӣ ворид гашта, хусусияти бемуодилии худро аз даст додааст ва дар забони тоҷикӣ ба шарҳу эзоҳи иловагӣ ниёз надорад.

4.Реалияҳои ифодакунандаи сару либос. “Il avait des *guêtres* bouclées jusqu’aux genoux, sa casquette enfoncée jusqu’aux yeux” (МВ, 130). – “He had *gaiters* buckled up to the knees, his cap pulled down over his eyes” (МВ, 135). - Он мард ба по **гетри** дошт, ки тугмаҳояш то худи зонухояш гузаронида шуда буд ва ба сараш фуражкаи пӯшида буд, ки то худи чашмонаш фуromaдагӣ буд (ХБ, 129) (**Гетри- як навъ попуши гарм, ки аз болои мӯза мепӯшанд**).

Дар ҷумлаи фаронсавӣ калимаи *guêtres* истифода шудааст, ки он як намуди пойафзолро ифода менамояд ва онро ҳамчун попуши гарм аз болои пойафзол мепӯшанд-аз бучулаки пой то зону. Калимаи мазкур ба ҳар ду забон транскрипсия/транслитератсия шуда, ба таври омезиш ба забони тоҷикӣ ба воситаи тарҷумаи тасвирӣ интиқол ёфтааст.

5. Реалияҳои ифодакунандаи мафҳумҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ. “On en voit qui circulent isolément, et qui, peut-être, ne sont pas les moins dangereux. À quoi songent nos *édiles*?” (МВ, 340). – “Some are seen going about alone, and these are not, perhaps, the least dangerous. What are our

ediles about?” (МВ, 344). - Баъзеашон танҳо мегарданд- ва ҳамин хелиҳояшон эҳтимол чандон аз хатар холи нестанд. Чашми *эдилҳои* мо кучост? (ХБ, 189) (*Эдилҳо- дар Рими Қадим шахсоне, ки ба тартиби чамбияти ва ба биноҳои ҷамоати назорат мекарданд; ба маънои васеъ – намояндагони маъмурияти шахр*).

Дар ин ҷумла вожаи *édiles* омадааст. Дар тарҷумаи англисии он шарҳу эъзоҳи иловагӣ ба назар намерасад. Забонҳои англисӣ ва фаронсавӣ аз умумиятҳои луғавӣ зиёд бархурдор буда, хонандагони ин забонҳо дар дарки воҳидҳои забон дар бисёр мавридҳо ба шарҳу эъзоҳи иловагӣ ниёз надоранд. Дар тарҷумаи матни тоҷикӣ дар шакли *эдил* транскрипсия/транслитератсия шуда, дар повараки китоб маънои он шарҳ дода шудааст.

Хулоса, реалияҳо дар асар ба таври васеъ ва рангоранг таҷассум ёфтаанд. Тарҷумаи онҳо ба забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ дар доираи меъёрҳои мавҷуда сурат гирифтааст, ки миёни онҳо усулҳои транскрипсия/транслитератсия, тарҷумаи тасвирӣ ва ғайра пурмахсул будаанд.

Зербоби сеюми боби сеюм “**Тарҷумаи экзотизмҳои сохторӣ**” унвон гирифта, дар зербоби мазкур яке аз гурӯҳҳои вожаҳои бемуодил, яъне экзотизмҳои сохториро баррасӣ шудаанд. Ҳангоми таҳқиқ муайян гардид, ки экзотизмҳои сохторӣ низ дар асари мавриди назар хеле серистеъмол мебошанд.

Мисол:

Votre abonnement de musique est terminé, dois-je le *reprendre*. Non, répondit-elle. – Pourquoi? – Parce que... (МВ, 216). –Your music subscription is out; am I to *renew* it?” “No,” she replied. “Why?” “Because-”... (МВ,140). -Обунаи нотаатон тамом шуд, - онро **нав кунам**? Не,- ҷавоб дод Эмма. - Барои чӣ? - Барои ин ки... (ХБ, 117).

Дар матни аслий як экзотизми сохторӣ истифода шудааст, ки ин “*reprendre*” буда, маънояш ба забони тоҷикӣ «таҷдид кардан» мебошад. Чӣ тавре ки дида мешавад, дар матни забони англисӣ муодили он “*renew*” мебошад ва ин вожа нисбат ба забони англисӣ экзотизми сохторӣ шуда наметавонад. Дар забони тоҷикӣ бо як феъли таркибии “таҷдид кардан” ифода ёфтааст ва экзотизми сохторӣ мебошад, зеро калимаи матни аслий шаклан тағйир ёфта, дар забони тоҷикӣ айнан ин қолаби калимасозӣ бо истифодаи префикс мавҷуд нест. Гузашта аз ин, барои тарҷумаи саҳеҳи як вожа ду калима- феъли таркибӣ истифода шудааст. Пас, экзотизми сохторӣ дар забони англисӣ муодили худро дорад, вале дар забони тоҷикӣ ҳамқолаби худро надорад ва аз ин сабаб тарҷумаи тасвирӣ шудааст.

Аз таҳлил ва баррасии мисолҳои зербоби мавриди назар ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки аксарияти экзотизмҳои сохторӣ, хусусан, ба забони тоҷикӣ ва дар баъзе мавридҳо ба забони англисӣ низ бо роҳи тарҷумаи тасвирӣ тарҷума шудаанд. Бояд қайд намуд, ки тарҷумаи

тасвири тағйироти лексикую дастури буда, дар он воҳиди луғавии матни асли бо калима ва ибораҳои иваз карда мешаванд, ки маънои онро равшан менамоянд.

Дар ин зербоб ҳамчунин вожаҳои мазкур баррасӣ шудаанд: *repandre-renew-* нав кардан; *gessemer- re-sow-* аз як ҷо гирифта ба ҷои дигар кӯчат кунонданашон; *geraître- reappear-* аз нав пайдо кардан; *revoir-* to see again- аз нав دیدан, такроран دیدан ва ё дубора دیدан; *recommencer-* to be begun over- аз нав сар кардан; *reparler-* to speak again- дубора гап задан ва ғ.

Зербоби чоруми боби сеюм “Тарҷумаи ономастика” ном гирифтааст ва ба таҳлили тарҷумаи исмҳои хос бахшида шудааст. Дар он қайд карда мешавад, ономастика ба яке аз гурӯҳҳои калони вожаҳои бемуодил маҳсуб меёбад. Дар қори худ мо ба баъзе гурӯҳҳои ономастика дар забонҳои муқоисашаванда таваҷҷуҳ зоҳир намудем.:

Moyennant deux cents francs par an, il trouva donc à louer dans un village, sur les confins du pays de *Caux et de la Picardie*, (МВ, 13). - For two hundred francs a year he managed to live on the border of the provinces of *Caux and Picardy*, (МВ, 3). - Инак ӯ дар як кишлок, ки дар сарҳади вилояти *Кова ва Пикардия* воқеъ гашта буд, сола дусад франк ичора гирифт.... (ХБ, 9).

Дар чумлаи асли ду топоним *Кова ва Пикардия* истифода шудааст, ки номи ҷуғрофӣ ва воҳиди маъмурии давлати Фаронсаро ифода мекунад. Тарҷума ба ҳар ду забон бо роҳи маъруфи транскрипсия ва транслитератсия тарҷума шудаанд, ки ин ҷавобгӯи талабот мебошад.

Мисолҳои исмҳои шахс: *Charles* une fois parti, le pharmacien et le cure recommencèrent leurs discussions. Lisez *Voltaire!* disait l’un; lisez d’*Holbach*, lisez l’Encyclopédie! (Flaubert, Madame Bovary, с.672). - *Charles* once gone, the chemist and the cure recommenced their discussions. “Read *Voltaire*,” said the one, “read *D’Holbach*, read the ‘Encyclopaedia!’” (Flaubert, Madame Bovary, с.428). - Вақте ки *Шарл* аз хона баромад, дорухонаҷӣ ва аббат баҳси худро аз нав сар карданд. - *Волтерро* бихонед!- мегуфт яке, - *Голбахро* бихонед, «Энсиклопедия»-ро бихонед! (Флобер, Хонум Боварӣ, с. 79).

Дар ин мисол се исми шахс истифода шудааст *Charles - Шарл, Holbach - Голбах* и *Voltaire - Волтер*.

Вожаҳои баррасишудаи ин зербоб гурӯҳҳои дигари ономастикаро низ дар бар мегиранд: *Paul et Virginie-* *Paul and Virginia-* Павел ва *Виргиния*; *la Maissonette de bambous, le nègre Domingo-* little bamboo-house, the nigger Domingo- Кулбаи бамбуқӣ, дар бораи Домингои зангӣ; *le chien Fidèle-* the dog Fidele- дар бораи сағи Фидел; *Marie Stuart-* *Mary Stuart-* Мария Стюарт; *d’Histoire sainte ou les Conférences de l’abbé Frayssinous-* Lectures of the Abbe Frayssinous- «Китоби хониш»-и аббат Фрейсину ва ғайра.

Ҳамин тариқ ономастика ё худ исмҳои хос дар асар ба воситаи гурӯҳҳои муайян таҷассум ёфтааст. Аксарияти кули ономастика бо истифода аз транскрипсия ва транслитератсия тарҷума шудааст.

Зербоби панҷуми боби сеюм “**Тарҷумаи воҳидҳои фразеологӣ**” номгузори шудааст. Дар он гуфта мешавад, ки нависанда барои таъмини обуранги бадеии романи худ аз ВФ, ташбеҳҳои устувор ва ифодаҳои маҷозӣ, ҳамчунин, чанд ЗМ фаровон истифода бурдааст, чунончи:

Décidément, pensa Lheureux, *il y a du grabuge là-dessous* (МВ, 404). - “Decidedly,” thought Lheureux, “*there’s a row on here.*” (МВ, 410). - «Дар ин ҷо аниқ *таги коса нимкоса ҳаст*», - гуфта аз дилаш гузаронд Лере (ХБ, 100).

Воҳиди *il y a du grabuge là-dessous* ба забони англисӣ тарҷумаи маъноӣ ва ба забони тоҷикӣ истифодаи муродиф ҳамчун усул ба мушоҳида мерасад ва хусусияти контексти мазкурро пурра ифода мекунад. Барои беҳтар ва пурратар кушода додани тобишҳои маъноии матни мазкур ва ба хонандагон расонидани маъноӣ воҳиди асли тарҷумон дар матни забони тоҷикӣ фразеологияи *дар зери коса нимкоса* - ро истифода бурдааст, ки маъноӣ сир, фиреб, дом ва ғайраро дорад.

Мисолҳои дигари баррасишудаи зербоб инҳо мебошанд: *il y a du grabuge là-dessous- there’s a row on here- дар таги коса нимкоса; se ranima- woke up- боз ҷон гирифта; consola- consoled- дилбардорӣ кардан ва зайра.*

Воҳидҳои истиоравии забон дар асар дар шакли ВФ, ЗМ ва ифодаҳои маҷозӣ таҷассум ёфтаанд. Тарҷумаи онҳо бо дарёфти муродиф, тарҷумаи маъноӣ ва ғайра сурат гирифтааст.

Зербоби шашуми боби сеюм “**Тарҷумаи нидо**” унвон гирифта, ба таҳлили тарҷумаи нидоҳои асар бахшида шудааст. Гуфта мешавад, ки дар рафти таҳлил дар забони фаронсавӣ нидоҳои наздикмаъно нисбат ба нидоҳои забони тоҷикӣ, нидоҳои хоси забони фаронсавӣ ва нидоҳои тарҷумаашон баробар ба сифр ба мушоҳида расиданд.

Мисол:

-**Ah bah!** songea-t-elle. Charles n’y pensera plus (МВ, 379). - “**Pshaw!**” she thought, “he won’t think about it again.” (МВ, 251). -Э,- гуфта аз хотираш гузаронд ӯ оқибат,- Шарл ин пулро ёд ҳам намекунад (ХБ, 243).

Дар ин ҷумла нидои **Ah bah!** истифода шудааст. Он маъноҳои **беэътиной**, **беилтифотӣ**, **беҳурматӣ**, **беписандиро** ифода менамояд. Дар тарҷумаи забони англисӣ он **Pshaw!** ва дар матни забони тоҷикӣ **Э** тарҷума шудааст. Нидои **Pshaw!** дар забони англисӣ низ маъноҳои **писанд накардан**, **маъқул надонистан**, **норозигӣ**, **нафрат**, **бадбинӣ** ва ғайраро доро мебошад [АВВҮҮ Lingvo x5]. Нидои “Э”-ро дар забони тоҷикӣ низ ба ин маъно истифода бурдан мумкин аст, бинобар ин нидои забони асли тарҷумонҳои англисӣ ва тоҷикӣ муодили худро ёфтааст.

Hélas! le père Rouault était bien riche, et elle!... si belle! (МВ, 50). - Old Rouault was rich, and she!-so beautiful! (МВ, 29). - Амаки Руо хеле одами

бой менамояд, духтар... духтар ҳам бисёр хушрӯст! (ХБ, 45). Дар ин чумла нидои забони фаронсавии **Hélas!** зикр гардидааст, ки он маъноҳои *оҳу воҳ, шикваю шикоят, аламу ҳасратро* ифода менамояд. Ба забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ назар афканем, шоҳиди он мегардем, ки бетарҷума мондааст, яъне аз мадди назари тарҷумон дур мондааст. Дар луғати бисёрзабонаи АБВҮҮ Lingvo x5 муодили забони англисии он **Alas!**-ро пайдо намудем. Нидои мавриди таҳлил маъноҳои *таассуф, афсӯс, пушаймонӣ ва надоматро* ифода менамояд. Барои матни забони тоҷикӣ мо метавонем нидои наздикмаъноӣ **эҳе ва э**-ро истифода намоем. Аз ин бармеояд, ки сабаби тарҷума нагардидани нидо набудани нидоҳои наздикмаъно набудааст.

Дар зербоби мавриди назар вожаҳои зерин баррасӣ шудаанд: **Ah bah- Pshaw- Э; Ah bah- Bah- Э ҳе; Oh! oh!- Oh! oh!- Ҳай-ҳай; Mon Dieu! mon Dieu!- My God! my God!- Э Худо!; Oh la! la!- Oh!- О Худоё; Bravo!- Bravo!-Офарин ва ғайра.**

Нидо дар умум хоси забонҳои чудоғона буда, дар забонҳои дигар баробарҳои комили худро надоранд. Дар раванди тарҷума онҳо бо воҳидҳои наздикмаъно иваз карда мешаванд ва ё аз мадди назари тарҷумон дур мемонанд, ки таҳлили мисолҳои мо низ инро собит намудаанд.

Натиҷаҳои асосии таҳқиқи диссертатсионӣ

Равандҳои муосири ҷаҳонишавӣ, ҳамкориҳои намояндагони фаҳангу тамаддун, робитаҳои забонҳои гуногун шароитро фароҳам меоранд, ки ба таъсири мутақобилаи забон ва фарҳангҳо мусоидат мекунанд ва моро барои омӯзиши ҳаматарафаи ҷанбаҳои забонӣ водор месозанд. Дар ин раванд ВБ мавқеи хос доранд. Аз таҳлили онҳо дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума дар мисоли романи Густав Флобер «Madame Bovary» - «Хонум Боварӣ» метавон чунин хулоса кард:

1. ВБ як падидаи забонӣ буда, объекти омӯзиши бахшҳои гуногуни забоншиносӣ мегардад ва, бешубҳа, аҳамияти назариявӣ ва амалии худро нигоҳ медорад. Ин ба пайдоиши равишҳои нави омӯзиши воҳидҳои забонӣ дар робита бо аҳамияти маъноӣ прагматикии онҳо, инчунин, афзоиши тавачҷуҳ ба масъалаҳои забоншиносӣ, фарҳангӣ ва омӯзиши «ҷузъи инсонӣ» дар забон вобаста аст [5-М].

2. ВБ дар тарҷумашиносии мавриди тавачҷуҳи олимони хориҷию ватанӣ қарор дорад, ки аз солҳои 50-ҳуми асри гузашта ба мушоҳида мерасад. Масъалаҳои назариявӣ ва хусусиятҳои забонии ВБ-ро мутахассисон вобаста ба диди худ баррасӣ намудаанд ва ба онҳо таърифҳои мухталиф додаанд. Ҳамаи қоидаву таърифҳои баррасишуда ба хоси як миллат будани ВБ ва набудани муодилҳои бевоситаи луғавии онҳо дар забонҳои дигар ишора кардаанд [3-М].

3. Дар тарҷумашиносии тоҷик, ки олимони дар он асосан ба таҳқиқоти олимона Ғарб ва рус таъя намудаанд, баррасии масъалаҳои

марбут ба тарҷумаи воҳидҳои мухталифи забон, аз ҷумла ВБ, бо ҷалби забонҳои гуногун, алалхусус, забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз аҳамияти хос бархӯрдор аст. Дар муддати на чандон тулонии даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон дар радифи паҳлуҳои гуногуни ҷомеа тарҷумашиносӣ низ сифатан тағйир пазируфт ва ба муваффақиятҳои назаррас ноил гардид.

4. Аз рӯи таснифоти пешниҳоднамудаи муҳаққиқон як қатор воҳидҳои забон, аз ҷумла реалияҳо, экзотизмҳо, экзотизмҳои сохторӣ, исмҳои хос, воҳидҳои фразеологӣ, зарбулмасалу мақолҳо, воҳидҳои ҷудоғонаи грамматикӣ ва ғайра ба гурӯҳи ВБ дохил карда мешаванд [4-М].

5. Тарҷумонӣ фаъолияти умумифилологӣ буда, ҷанбаҳои забонӣ ва адабиро муттаҳид месозад ва барои таъйид ва асоснок кардани қоидаву меъёрҳои назариявии худ аз матнҳои бадеӣ фаровон истифода мебарад, ки ёдовар шудани аҳамияти осори нависандаи барҷастаи фаронсавӣ Густав Флобер ва истифодаи яке аз корҳои ӯ – романи “Мадам Бовари” барои таҳлили мисолҳои тарҷума ба мақсад мувофиқ аст [6-М].

6. Ҳар як забон дорои гурӯҳи муайяни ВБ мебошад, ки ҷанбаҳои гуногуни ҳаёти соҳибзабонон тавассути онҳо ифода карда мешаванд. Аз ин лиҳоз, забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ пажӯҳишҳои низомдори муқоисавиро тақозо мекунанд, ки барои муайян кардани муштаракот ва мушаххасоти забонҳои мазкур дар ҳолати кунунӣ мусоидат мекунанд.

7. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ шумораи зиёди ВБ-ро реалияҳо ташкил додаанд, ки онҳо дар навбати худ ба зергурӯҳҳо ҷудо мешаванд, ҷунончи: реалияҳои этнографӣ (таому нӯшокӣ, сару либос, нақлиёт, урфу одат ва ҷашнҳо ва ғ.), реалияҳои ономастикӣ (топонимҳо, антропонимҳо ва ғ.), реалияҳои ҷамъиятию сиёсӣ (унвон ва вазифаҳои иҷтимоию давлатӣ, табақаҳои иҷтимоӣ, сохторҳои сиёсӣ ва ниҳодҳои давлатӣ ва дигарон) ва ғ.

8. Рӯйкарди замонавӣ ба омӯзиши муқоисавӣ ва ҳалли масъалаҳои муҳимтарини назария ва амалияи тарҷума дар таълими муосир аҳамияти махсус пайдо мекунад, зеро барои барқарор намудани робитаҳои сифатан беҳтар ва муоширати касбӣ аз ҷониби соҳибзабонони тоҷикию фаронсавӣ имкони мусоид фароҳам меорад [3-М].

9. Новобаста за он, ки ВБ аз ҷониби тарҷумашиносон ба гурӯҳи воҳидҳои “тарҷуманопазир” дохил карда мешаванд, дар назарияи роҳу усулҳои махсус баррасӣ мешаванд, ки (транскрипсия/транслитератсия, тарҷумаи тасвирӣ, тарҷумаи тахтуллафзӣ ва ғайра) ба ҳалли мушкилиҳои тарҷумаи ин гурӯҳи воҳидҳо равона карда шудаанд, ки хангоми таҳлили ақидаҳои олимони тарҷумашинос ба монанди А.В.Фёдоров, Л.С.Бархударов, С.Влахов, С.Флорин, П.Нюмарк, Ю.Найда, Ф.М.Турсунов ва дигарон мушоҳида кардем [7-М].

10. Таҳлили омории ВБ асари мавриди таҳқиқ ҷунин натиҷа дод: аз шумораи умумии 750 адад 360 ададо реалияҳо ташкил кардаанд, ки ин гурӯҳи аз ҳама калонтаирн аст. Тақсимои вожаҳои боқимонда ҷунин аст: ВФ - 60; нидо 50, экзотизмҳои сохторӣ – 280. Ҳамҷунин омори ҳолатҳои

истифодаи усулҳои тарҷума чунин аст: ҳамагӣ 90 ҳолати таҳлил. Истифодаи усулҳо: транскрипсия/транслитератсия – 45 ҳолат, тарҷумаи тасвирӣ – 33 ҳолат ва тарҷумаи таҳтуллафзӣ – 12 ҳолат. Транскрипсия/транслитератсия ва тарҷумаи тасвирӣ нисбат ба вожаҳои татбиқ шудаанд, ки бо хусусиятҳои фарҳангии миллии соҳибзабонон алоқаи зич доранд. Дар мавридҳои дигари чандон қавӣ набудани алоқи вожа бо тобишҳои миллии тарҷумаи таҳтуллафзӣ ба қор раҷтааст.

11. Дар забонҳои мавриди муқоиса ВБ аз рӯйи шакл, пайдоиш, тартиб, тарзи ифода ва истифодабарӣ дар нутқ гуногун буда, маъноҳои ҳарҳела доранд ва аз ҳамдигар фарқҳои маъноӣ ва сохторӣ доранд. Ҳар як миллат воситаҳои инъикоси воқеият ва усулҳои дарки манзараи забонии ҷаҳонии худро дорои мебошад. Тасаввуроти умумии ҳаёти дар ҷамъиятҳои гуногун ба ҳамдигар мувофиқ омада метавонанд, вале роҳҳои тафсири тасвири онҳо аз ҳамдигар куллан тафовут доранд. Ҳамаи ин моро ба ҷустуҷӯи роҳҳои махсус ва муосири омӯзиш ва тавсифи воқидҳои забонӣ ва фарҳангӣ водор месозад.

12. Таҳқиқи масъалаҳои муқоисаи ду забон ва таҳлили ҳусни тарҷумаи воқидҳои мушаххас бо ҷалби маводди забони сеюм афзалиятҳои худро дорад. Мушоҳидаи ҳолатҳои, ки як вожаи забони фаронсавӣ нисбат ба забони тоҷикӣ бемуодил буда, дар забони англисӣ муодили худро доштааст, хеле ҷолиб ба назар расид, зеро ин гуна ҳодисаҳои забонӣ ба раванди тарҷума таъсири назаррас мерасонанд [7-М].

13. Тарҷумонҳои асари Густаф Флобер «Madame Bovary» - «Хонум Боварӣ» ба забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ аз роҳи воситаҳои тарҷумаи вожаҳои бемуодил моҳирона истифода намуда, ин гурӯҳи воқидҳои беназири забонро дар ҷаҳорҷӯбаи асосҳои назариявии мавҷуда дар забонҳои тарҷума дубора баён намудаанд ва дар қори худ муваффақ гаштаанд [6-М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаи таҳқиқ

Таҳқиқи мо ба як қатор масъалаҳои забоншиносӣ ва тарҷумашиносии фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз лиҳози вожаҳои бемуодил ва тарҷумаи онҳо дар мисоли ин ду забон бо ҷалби маводди забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ равшанӣ меандозад.

Бо тавачҷуҳ ба дастовардҳои таҳқиқотии ноилшудаи муаллиф манзур сохтани тавсияҳои зерин барои истифодаи амалии натиҷаҳои он ба мақсад мувофиқ аст:

1. Маводди назариявии диссертатсия барои пажӯҳишҳои минбаъдаи дузабона аз нигоҳи муқоиса ва тарҷума дар мисоли забони тоҷикӣ ва забонҳои хориҷӣ асоси муътамади илмӣ хоҳад буд.

2. Натиҷаҳои таҳқиқи масъалаҳои ВБ дар мисоли забонҳои фаронсавӣ, тоҷикӣ ва англисӣ ба раванди тадриси забонҳо, муқоиса ва омӯзиши минбаъдаи ВБ мусоидат хоҳад кард.

3. Нуктаҳои назариявӣ ва амалии таҳқиқро метавон дар таълими фанҳои “Забоншиносии муқоисавӣ”, “Назария ва амалияи тарҷума”,

“Тарҷумаи вожаҳои бемуодил” ва ғайра мавриди истифодаи васеъ қарор дод.

4. Тавсияҳои амалии муаллиф дар бобати роҳу восита ва усулҳои тарҷумаи ВБ ва дастурии забон ба такмили сифати тарҷумаҳои минбаъдаи соҳавӣ муфид хоҳанд буд.

5. Натиҷаҳои таҳқиқи диссертатсия мазкурро метавон барои таҳияи китобҳои дарсӣ, дастурҳои таълимию методӣ, тартиб додани фарҳангҳо, луғатҳо ва муҳовараҳои дузабона фаровон истифода кард.

6. Истифодаи маводди диссертатсия барои тайёр кардани мутахассисони соҳаи тарҷумонӣ, робитаҳои байналмилалӣ, робитаҳои байнифарҳангӣ ва ғайра аз аҳамияти амалӣ бархӯрдор хоҳад буд.

7. Таҳияи рисолаҳои илмӣ роҷеъ ба масъалаҳои муқоиса ва тарҷумаи вожаҳои бемуодил аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума дар мисоли забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ бар мабнои осори дигари тарҷумавӣ ва матнҳои жанру услубҳои дигари дузабона ба раванди омӯзиши забон ва фарҳанги фаронсавӣ аз ҷониби соҳибзабонони тоҷик ва забони тоҷикӣ аз ҷониби соҳибзабонони фаронсавӣ мусоидат хоҳад кард.

8. Тартиб додани фарҳангҳои луғоти дузабона (фаронсавӣ ва тоҷикӣ) дар бахшҳои гуногуни забон ва соҳаҳои мухталифи татбиқи он (аз қабилӣ луғатҳои умумӣ, махсус, соҳавӣ, кишваршиносӣ ва ғайра) раванди муоширати касбиро миёни соҳибзабонони тоҷик ва фаронсавӣ ба маротиб такмил хоҳад дод.

9. Муаллифи диссертатсия таҳқиқи минбаъдаи хусусияти тарҷумаи асари таҳқиқшударо аз нигоҳи грамматика, услуб ва фарҳанг дар мисоли забонҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ ҷолиб меҳисобад.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия

а) мақолаҳои, ки дар маҷмӯаҳои тақризишавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

[1-М]. Шоназаров З.М. Хусусияти қорбурди экзотизмҳои сохторӣ дар асари Г. Флобер “Хонум Боварӣ” ва роҳҳои истифодаи онҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ / З.М. Шоназаров // Паёми Донишқадаи забонҳо (силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих) - Душанбе, 2021. – №2 (42). – С.103-111. ISSN 2226–9355.

[2-М]. Шоназаров З.М. Оид ба мафҳуми экзотизмҳои сохторӣ дар тарҷумашиносӣ (дар мисоли забонҳои фаронсавӣ, англисӣ ва тоҷикӣ) / З.М. Шоназаров // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2021. – №2(91). – С.56-60. ISSN 2219–5408.

[3-М]. Шоназаров З.М. Турсунов Ф.М. Бознигарии роҳу воситаҳои тарҷумаи воҳидҳои бемуодили забон дар тарҷумашиносӣ / З.М. Шоназаров. Ф.М. Турсунов// Паёми Донишқадаи забонҳо (силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих) - Душанбе, 2021. – №4 (44). – С.5-11. ISSN 2226–9355.

[4-М]. Шоназаров З.М. Рочъ ба таснифи воҳидҳои луғавии бемуодили забон /З.М. Шоназаров // Паёми Донишкадаи забонҳо (силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих) – Душанбе, 2022. – №2 (46). – С.32-140. ISSN 2226–9355.

б) Мақолаҳо дар нашрияҳои илмӣ дигар:

[5-М]. Шоназаров, З.М. Роҳҳои интиқоли экзотизмҳои сохторӣ аз забони фаронсавӣ ба забони тоҷикӣ / З.М. Шоназаров // Маводди конференсияи илмӣ амалии ҳаёти профессорону устодон ва донишҷӯёни Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода ба ифтихори 30-юмин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, зербахши кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷума– Душанбе, 2021. – С. 136-143.

[6-М]. Шоназаров З.М. Густав Флобер ва мероси адабии ӯ / З.М. Шоназаров//Маводди конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ “Саҳми тарҷумонҳои касбӣ дар густариши соҳаи сайёҳӣ (28.05.2021). – Душанбе, 2021. – С.293-298.

[7-М]. Шоназаров З.М. Транскрипсия ва транслитератсия ҳамчун воситаи тарҷумои вожаҳои бемуодил (дар мисоли забонҳои фаронсавӣ, англисӣ ва тоҷикӣ)/З.М. Шоназаров, Маводди конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ “Ҷанбаҳои забоншиносӣ ва иҷтимоии тарҷума дар шароити бисёрфарҳангии таҳсилот” (28. 10. 2022). – Душанбе, 2022. – С. 175-182.

[8-М]. Шоназаров З.М., Рочъ ба хусусиятҳои баъзе гурӯҳҳои экзотизмҳои сохтори забони англисӣ ва роҳҳои ифодаи онҳо дар забони тоҷикӣ/З.М. Шоназаров, //Международная научно-практическая конференция «Актуальные проблемы языкознания и литературоведения в современном времени» (23 -24. 12.2022). Душанбе, 2022 .-С.272-275.

Рӯйхати ихтисораҳо ва аломатҳои шартӣ

- ЗМ- Зарбулмасалу мақол
- ВБ - вожаҳои бемуодил
- ВФ - Воҳидҳои фразеологӣ
- КОА - Комиссияи олии аттестатсионӣ
- ИА - Иттиҳоди Аврупо
- СММ - Созмони Милали Муттаҳид
- ИМА - Иёлоти Муттаҳидаи Амрико
- ИҚШС - Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шуравӣ Сотсиалистӣ
- М - Милл
- ЭС - Экзотизмҳои сохторӣ
- TJS - Tajik Somoni (сомонӣ, пули миллии Тоҷикистон)
- NASA - National Aeronautics and Space Administration (Маъмурияти ҳаво ва фазои миллӣ)
- FBI - Federal Bureau of Investigation (Бюрои федеролии тафтишот)
- Jr – Junior (хурдӣ)

**ТАДЖИКСКИЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ СОТИМА УЛУГЗАДЕ**

ТДУ 804.0+809.155.0

На правах рукописи

ТКБ 81.2Фр+81.2 (2 точик)

Ш-85

ШОНАЗАРОВ ЗАРБАХТДЖОН МУЗАФФАРОВИЧ

**СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ БЕЗЭКВИВАЛЕНТНОЙ
ЛЕКСИКИ ВО ФРАНЦУЗСКОМ И ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКАХ В
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ И ПЕРЕВОДЧЕСКОМ
АСПЕКТАХ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА ГУСТАВА ФЛОБЕРА
«МАДАМ БОВАРИ»)**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание учёной степени доктора философии (PhD), по специальности 6D021300 – Языкознание (6D021302 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание)

Душанбе – 2023

Диссертация выполнена на кафедре сопоставительного языкознания и теории перевода Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде.

Научный руководитель: **Турсунов Фаёзджон Мелибоевич** - доктор филологических наук, профессор кафедры сопоставительного языкознания и теории перевода Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде

Официальные оппоненты: **Парвонахон Джамшедов** - доктор филологических наук, профессор кафедры Иностранных языков Национальной академии наук Таджикистана;

Джумаев Туйчибой Бокиевич – кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков Таджикского национального университета

Ведущая организация: Таджикский государственный педагогический университет имени Садриддина Айни

Защита диссертации состоится «30» декабря 2023 года, в 09:00 часов на заседании Диссертационного совета 6D.КOA-036 при Таджикском международном университете иностранных языков имени Сотима Улугзаде по адресу: 734019, Республика Таджикистан, город Душанбе, улица Ф. Мухаммадиева 17/6, зал заседаний Учёного совета.

С содержанием диссертации можно ознакомиться на сайте www.ddzt.tj и в научной библиотеке Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде.

Автореферат разослан « ____ » _____ 2023 г.

**Научный секретарь
диссертационного совета,
кандидат филологических наук**

Хасанова Ш.Р.

ВВЕДЕНИЕ

Для развития таджикского переводоведения особое значение имеет исследование вопросов, связанных с переводом разных единиц языка, включая безэквивалентную лексику (БЭЛ). За короткий период независимости Таджикистана переводоведение также качественно изменилось и достигло значительного прогресса. В настоящее время, когда Республика Таджикистан как полноправный член международного сообщества установила прямые дипломатическо-политические, социально-экономические, культурно-гуманитарные и другие отношения с более чем 200 государствами мира, в том числе с Францией, сопоставительное исследование и анализ вопросов перевода языковых единиц на примере французского и таджикского языков имеют особое значение, и, в связи с этим, рассматриваемые языки нуждаются в систематических и многоплановых исследованиях. Это позволяет выявить и всесторонне изучить общие и отличительные особенности данных языков в современном их состоянии.

В этом контексте весьма интересно и важно изучение проблем перевода в современное время, связанных с БЭЛ - реалиями, экзотизмами, структурными экзотизмами, фразеологизмами, пословицами и поговорками, терминами и т.д. Потому что в этих языковых единицах все глубже отражается национальный характер и культурные особенности упомянутых языков.

Как известно, художественный перевод является высшей формой переводческой деятельности. Художественные произведения, без сомнения, отражают всю деятельность, обычаи, политические, экономические, научные, культурные, языковые, мировоззренческие и идеологические особенности народа, то есть литература, иными словами, есть жизнь народа в полном смысле слова. По этой причине перед художественным переводчиком стоит нелегкая, ответственная и очень важная задача – перевод «народа» с одного языка на другой во всём его многообразии. Каждый переводчик, в свою очередь, старается перевести то или иное произведение так, чтобы перевод был максимально приближен к оригинальному тексту. С этой точки зрения фразеологические единицы (ФЕ), имена собственные, реалии, экзотизмы, структурные экзотизмы и пословицы и поговорки (ПиП) считаются одними из основных факторов приближения перевода к оригинальному тексту. И. Гёте говорил: «При переводе нужно добираться до непереводаемого, только тогда можно по-настоящему понять чужой народ, чужой язык»¹². ФЕ, ПиП и реалии относятся к этой “непереводаемой” группе и от передачи таких сокровищ народа и его языка с одного языка на другой и зависит успех переводчика, так как упомянутые языковые единицы уникальны и неповторимы и по форме и по содержанию, т.е. устойчивы. Один народ

¹² Влахов, С., Флорин С. Непереводаемое в переводе. Под ред. Вл. Россельса/ С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. –343с., с.4

резко отличается от другого именно благодаря таким бесценным сокровищам.

Актуальность темы исследования. Актуальность темы заключается в том, что связи Республики Таджикистан со странами мира, особенно с франкоязычными странами, расширяются, а профессиональное общение между носителями таджикского и французского языков нуждается в языковом обеспечении. Более того, современные исследования таджикского языка в сопоставлении с иностранными языками проводятся преимущественно на примере русского, английского и других языков, и количество работ, посвящённых вопросам таджикского и французского языков незначительно, в то время как оба языка имеют древнюю историю и с точки зрения сопоставления и рассмотрения вопросов перевода нуждаются в пристальном внимании специалистов. Поэтому в данной диссертации впервые в специальной и монографической форме исследуются актуальные вопросы сравнения и перевода БЭЛ на примере французского и таджикского языков, что будет иметь научное и практическое значение в процесс взаимного изучения языков и повышения качества переводов в рамках данных языков. Для исследовательских целей в диссертации используется текст художественного произведения, что усиливает актуальность темы, поскольку литературный материал считается надёжным объектом лингвистических исследований и культурных особенностей носителей языка.

Степень изученности темы. Таджикское сравнительное языкознание имеет свою историю. В связи с данным аспектом лингвистических исследований можно упомянуть таких таджикских учёных, как И.Б. Мошеев, М.Н. Абдуллоева, М.Т. Джабборова (сопоставительное исследование грамматики таджикского и русского языков), М.Б. Шахобова, П. Джамшедов, А.Мамадназаров, Ф.М.Турсунов, С.Джаматов, Ш.Каримов, Х.Саидов (сопоставительное исследование и вопросы перевода на примере разных разделов таджикского и английского языков) и других.

В таджикском языкознании можно перечислить ученых, исследовавших отдельные группы БЭЛ: Г.Джураев, (вопросы лексики таджикского языка, в том числе диалектной лексики), Ш.Рустамов, Б. Камолиддинов (грамматические вопросы таджикского языка, включая морфологию), В.Асрори, Ш.Фозилов, Б.Тилавов, Ҳ.Маҷидов и др. (пословицы и поговорки и фразеологические единицы). В процессе изучения БЭЛ таджикского языка в сопоставлении с конкретным иностранным языком огромное значение имеют научные исследования упомянутых выше авторов.

Вопросы специального изучения БЭЛ языка являются одними из актуальных проблем современного языкознания, которое началось примерно сто лет назад. С этой точки зрения неоспорим вклад российских учёных-лингвистов и теоретиков перевода. Такие учёные, как Г.В. Чернов, Г.В. Шатков, Л.Н. Соболев, А.В. Фёдоров одними из первых приступили к изучению БЭЛ, а последующие учёные, такие как Я.И.

Рецкер, И.И. Ревзин, Г.Д. Томахин, С.Влахов, С. Флорин, А. Иванов, А.К. Гатилова и другие продолжили данную научную традицию.

Таджикским лингвистом и теоретиком перевода Ф.М.Турсуновым проведено специальное монографическое исследование БЭЛ на примере таджикского и английского языков и рассмотрены различные аспекты тонкостей их перевода. В своей диссертации с точки зрения лингвистической природы БЭЛ нами использованы исследования упомянутых выше авторов.

Перевод БЭЛ с одного языка на другой является одним из актуальных вопросов современного переводоведения. Привлекают внимание выполненные русскими учёными работы, такими как Л.С. Бархударов, Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров, А.О. Иванов, а также западными учеными, такими как П.Ньюмарк, Д. Робинсон, Мильдред Л., Ларсон, Ю. Найда и др. Целесообразно упомянуть значительный вклад следующих таджикских переводоведов в исследование и изучение вопросов перевода, в том числе перевода БЭЛ: Э. Муллокандов, Х.Ахрори, М.Шокир, А.Мамадназаров, Ф.М.Турсунов и др.

Языковые связи и сопоставительное исследование вопросов таджикского и французского языков отражены в некоторых работах современных учёных. Ш.Мухтор, Б.Абдоллов (вопросы таджикско-французских литературных связей) Д. Бойматова (сопоставительный анализ фразеологических единиц таджикского и французского языков (на примере оригинала и перевода “Духтари оташ” (дочь огня) Дж.Икрами и повести “Бегона” (Чужой) Альбера Камю), З. Абдулхасанова (структурно-семантический анализ личных местоимений в разноструктурных языках (на примере таджикского, французского, русского и шугнанского языков)), Т. Джумаев (персидское заимствование во французском языке (лексико-семантический и грамматический анализ)) и др.

Таким образом, современный подход к сопоставительному изучению и решению актуальных вопросов теории и практики перевода способствует тому, чтобы носители таджикского и французского языков получили возможность установления отношений в разных сферах профессиональной жизни и деятельности.

Связь исследования с программами и научными темами. Тема исследования соответствует образовательным и научным программам филологии, языкознания, и направлениям научных исследований кафедры сопоставительного языкознания и теории перевода Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде, а также содержанию научно-исследовательского проекта (тема госбюджетного финансирования), предложенного Университетом под названием «Проблемы непереводаемости в условиях расширения международных связей нового Таджикистана» и согласованного и одобренного соответствующими государственными структурами.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель исследования. Целью исследования является сопоставительный анализ БЭЛ французского и таджикского языков в лингвокультурном и переводческом аспектах на материале художественного произведения.

Задачи исследования. Для достижения поставленной цели в диссертации определены следующие задачи:

- определить сущность БЭЛ в языкознании;
- провести классификации БЭЛ;
- показать лингвистическое значение романа Гюстава Флобера «Madame Bovary»- «Мадам Бовари» как объекта исследования;
- провести сопоставительный анализ реалий во французском и таджикском языках;
- дать характеристику экзотизмов и структурных экзотизмов как вида БЭЛ в сопоставляемых языках;
- выявить другие явления БЭЛ из числа лексико-фразеологических и грамматических единиц в двух языках;
- определить особенности перевода безэквивалентных лексических, фразеологических и грамматических единиц на примере художественного текста.

Методы исследования. В диссертации используются общие и частные теоретические методы. Опираясь на научные исследования современного языкознания, в диссертации использованы распространенные методы лингвистического исследования - анализ, сравнение, сравнительно-исторический метод и компонентный анализ.

Объект исследования. Объектом исследования являются безэквивалентные единицы французского и таджикского языков, такие как реалии, ономастика, экзотизмы и структурные экзотизмы, фразеологизмы и пословицы и поговорки, аббревиатуры и др.

Предметом данного исследования является сопоставительный анализ БЭЛ во французском и таджикском языках в лингвокультурном и переводческом аспектах.

Теоретическая и методологическая основы исследования. Таджикскими и зарубежными учёными проведено немало исследований по БЭЛ. В исследование БЭЛ, включая ФЕ, ПиП, экзотизмы, реалии и т.д., весомый вклад внесён такими авторами, как Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров, А.Д. Швейцер, В.Н. Бархударов, Г.Д. Томахин, А.В. Фёдоров, Л.К. Латышев, В.Н. Крупнов, З.Г. Прошина, А.В. Фёдоров, В.Н. Комиссаров, С.Влахов, С.Флорин, М.И. Дубровин, А.В.Кунин, Г. А. Стефанович, К. Фокс, Э. Меннинг, П.Джамshedов, С.Джаматов, Ф.М. Турсунов и другие, на работы которых мы опираемся при написании своей диссертации.

Источниками примеров исследования послужили роман Гюстава Флобера “Madame Bovary” и его таджикский перевод «Хонум Боварй» (Мадам Бовари), а также толковые словари и энциклопедии,

двуязычные и многоязычные словари, интернет-сайты, СМИ и др. На таджикском и французском языках.

Эмпирические базы исследования. В качестве эмпирической базы диссертационной работы послужили языковые единицы, такие как реалии, экзотизмы, структурные экзотизмы, фразеологические единицы, пословицы и поговорки, междометия в предложениях французского языка, взятых из романа Гюстава Флобера «Madame Bovary» - «Мадам Бовари». Для подтверждения теоретических рассуждений автора с точки зрения сопоставления и перевода, а также проведения структурно-семантического анализа лексических единиц мы обратились к толковым и двуязычным словарям французского, таджикского и английского языков.

Научная новизна исследования. В диссертации впервые исследованы вопросы сопоставительного анализа и перевода БЭЛ с французского языка на таджикский язык с привлечением материалов английского языка на примере художественного произведения. Данная исследовательская работа внесет существенный вклад в процесс обогащения теоретической информации по переводу БЭЛ и изучению языков. Впервые определены особенности перевода БЭЛ в рамках таджикского и французского языков, а также обоснована их научная классификация. Также раскрыта сущность перевода реалий, структурных экзотизмов, фразеологизмов и междометий в сопоставимых языках. Впервые показаны детали перевода безэквивалентных слов, фразеологических и грамматических единиц на примере текста художественного произведения таджикского и французского языков.

Положения, выносимые на защиту:

1. БЭЛ считается одной из актуальных проблем сопоставительного языкознания и переводоведения с 50-х годов прошлого столетия и нуждаются в систематических исследованиях с учетом усовершенствования процессов изучения иностранных языков и перевода на примере иностранных языков и таджикского языка по определенной классификации.

2. В современное время связи таджикского, французского и английского языков имеют более широкие возможности. С появлением реальных возможностей для прямого социального, экономического, политического, культурного и образовательного сотрудничества между Таджикистаном и зарубежными странами, в частности, странами, использующими французский и английский языки, формируются благоприятные условия, и с осуществлением деятельности многих международных политических, экономических и социальных институтов в республике данный вопрос становится еще более актуальным.

3. Сравнительная характеристика конкретных групп БЭЛ на примере французского и таджикского языков позволит определить общее и частное в языках, внесёт существенный вклад в повышение качества переводов в рамках исследуемых языков.

4. В процессе изучения языка и перевода эквивалентные слова не создают особых трудностей, а проблемы возникают именно из-за наличия в

этом процессе безэквивалентных слов, что создает трудности для обучающихся и переводчиков.

5. Текст художественного произведения остается способствующим и подходящим средством, на основе которого можно проанализировать языковые единицы, в частности лексические, фразеологические и грамматические единицы в разных случаях их употребления и оттенках значения, выявить их тонкости по сравнению с другими языками, а также их влияние на процесс перевода.

6. Исследование вопросов сравнения и перевода языковых единиц на основе конкретного художественного произведения предоставляет хорошие возможности для определения степени продуктивности и эффективности использования приемов и средств перевода безэквивалентных языковых единиц.

7. Привлечение третьего языка к изучению перевода единиц на примере трех языков раскрывает новые и интересные стороны переводческого процесса, что доказывает творческий характер работы переводчика и показывает разнообразность и гибкость перевода.

Теоретическая значимость исследования. Полученные теоретические результаты диссертации могут быть использованы для развития сравнительного языкознания, изучения таджикского, французского и английского языков, а также сопоставительного исследования языков. Их также можно использовать на теоретических и практических занятиях переводческих факультетов. Материал диссертации может быть использован для решения важных теоретических вопросов преподавания таджикского, французского и английского языков. Также результаты диссертации могут быть использованы для дальнейших исследований смежных разделов лингвистики и переводоведения, а также для решения их теоретических задач.

Практическая значимость исследования заключается в том, что методы и приёмы сравнительного исследования данной темы могут быть использованы в процессе изучения лексики и грамматики языков в качестве полезных практических материалов на примере таджикского и французского языков. Практическая значимость работы также заключается в том, что модели и образцы анализа могут быть использованы при исследовании аналогичных единиц на примере других языков, при разработке учебных пособий и учебников.

Степень достоверности результатов подтверждается тем, что рассматриваемый вопрос анализирован на основе богатого теоретического и практического материала и исследован по конкретным моментам, разноплановым аналитическим материалам в соответствии с заданной структурой, целями и задачами.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности.

Диссертация на тему «Сопоставительный анализ БЭЛ во французском и таджикском языках в лингвокультурном и переводческом

аспектах (на материале романа Гюстава Флобера «Madame Bovary» - «Мадам Бовари»)» соответствует шифру специальности Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан 6D.KOA-36 – 6D021300 – Языкознание (6D021302 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание).

Личный вклад диссертанта заключается в том, что тема сопоставительного анализа безэквивалентных слов языка в рамках сравнительного языкознания на материалах французского и таджикского языков с привлечением материалов английского языка впервые была всесторонне исследована диссертантом, и диссертант достиг ожидаемых результатов в этом направлении.

Апробация и внедрение результатов исследования. Диссертация рассмотрена и представлена к защите на основе научно-исследовательских работ кафедры сопоставительного языкознания и теории перевода Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде (Протокол №11 от 30.06.2023г.). Важнейшие положения результатов исследования были изложены в серии статей в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан и научных сборниках, а также представлены в виде докладов на научно-практических конференциях.

Публикации по теме диссертации. По результатам исследования опубликовано 8 научных статей по обсуждаемой теме, в том числе 4 статьи в рецензируемых научных журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан и четыре статьи в материалах научно-практических конференций.

Структура и объём диссертации. Настоящая диссертация состоит из введения, трёх глав, заключения, списка литературы и приложения и 184 печатных страниц. Во введении обоснована выбранная тема и определены цели и задачи исследования. Первая глава посвящена теоретическим вопросам темы, а во второй главе проведен сопоставительный анализ БЭЛ во французском и таджикском языках. В третьей главе выполнен анализ переводов фразеологических единиц, пословиц и поговорок и реалий, имён собственных, междометий, структурных экзотизмов выбранного произведения. В заключительной части работы приведены результаты исследования и логические выводы диссертанта. Список литературы содержит наименования научных источников, словарей, электронных ресурсов и источники примеров на разных языках. В приложении в виде таблицы представлены предложения на трёх языках с примерами лексических и грамматических единиц.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Во введении указывается актуальность темы, определяются степень изученности, цель и задачи, а также научная новизна, теоретическая и практическая значимость, методы исследования и положения, выносимые на защиту. В нём также даётся информация об апробации

результатов диссертационного исследования.

Глава первая диссертации **“Теоретические основы исследования безэквивалентной лексики в сопоставительном языкознании и переводоведении”** состоит из трёх разделов. Она посвящена изучению лингвистической природы БЭЛ, её классификации и значению произведений Густава Флобера и его романа «Madame Bovary»- «Мадам Бовари».

В первом разделе **“Лингвистическая природа безэквивалентной лексики языка”** рассматриваются теоретические сведения по данной теме. В целом, изучение БЭЛ задача не новая, но в зависимости от сложившейся ситуации и благоприятного уровня отношений между таджикским, французским и английским языками, несомненно, их исследование в новом ракурсе и согласно требованиям времени представляется актуальным и своевременным. С появлением реальных возможностей для прямого социального, экономического, политического, культурного и образовательного взаимодействия Таджикистана с зарубежными странами и с осуществлением деятельности множества международных политических, экономических и социальных организаций на территории республики данный вопрос приобретает особую актуальность.

Относительно особенностей сопоставительных исследований в современном языкознании учёные отрасли отмечают, что **“прежде всего, следует определить, что некоторые понятия двух и более языков эквивалентны по семантике, и таким образом их перевод кажется удобным и лёгким. Только после определения таких особенностей можно выявить их сходства и различия”**¹³.

Эквивалентность и безэквивалентность создают очень важный аспект концепции переводимости и непереводимости. Иногда при переводе слово имеет эквивалент на переводящем языке, но в некоторых случаях переводчик предпочитает сохранить слово исходного языка в его первоначальной форме.

По мнению С. Влахова и С. Флорина, БЭЛ – это лексические и фразеологические единицы, не имеющие аналогов при переводе¹⁴.

Об определении БЭЛ высказались и другие учёные:

Е.М. Верещагин и В.Г. Костомаров в своих исследованиях о БЭЛ пишут так: **“Безэквивалентные слова – это слова, не похожие на слова других языков. Они отличаются потому, что обозначают национальную культуру определенной нации. Таким образом, безэквивалентные слова имеют национально-культурное значение”**¹⁵.

Или: **“К безэквивалентной лексике относятся лексические единицы, которые служат для обозначения реалий определённого языка”**¹⁶.

¹³ Виноградов, В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)/ В.С. Виноградов. -М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. -224с., с.7

¹⁴ Влахов, С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Под ред.Вл. Россельса/ С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. –343с., с.42

¹⁵ Верещагин, Е.М. Теория перевода/ Е. М. Верещагин, В.Г. Костомаров. - М., 1983. - С. 56.

¹⁶ Швейцер, А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты/ А.Д. Швейцер. –М.: Наука, 1988. – 207с., с.108

Определения, предложенные В.Н.Комиссаровым¹⁷, Л.С. Бархударовым¹⁸, Л.К. Латышевым¹⁹ и другими заслуживают внимания.

Перевод БЭЛ в связи с передачей национальной окраски текстов находится в центре внимания теоретиков перевода. По их мнению, главной целью перевода является именно “передача национальных особенностей исходного языка, элементов, связанных с национальной средой, что входят в группу основных вопросов перевода, от которых зависит решение переводческих задач”²⁰.

В этой связи интересны мнения и других исследователей, таких как С.Влахов ва С.Флорин, Г.Д.Томахин и др.

На основе сказанного можно заключить, что переводимость является важным фактором взаимообогащения разных языков и культур.

БЭЛ как языковой феномен становится объектом изучения разных наук и, несомненно, всё ещё сохраняет свою актуальность.

Следует отметить, что к БЭЛ, как правило, относятся термины, имена собственные, реалии, сложные слова, лакуны, экзотизмы, неологизмы, жаргонизмы, фразеологизмы, архаизмы, пословицы и поговорки, структурные экзотизмы, и их перевод с одного языка на другой осуществляется использованием специальных способов.

Таким образом, новый подход к сравнительному изучению и решению важнейших проблем теории и практики перевода становится особенно важным в современном образовании, а изучающие таджикский, английский и французский языки имеют возможность установить прямые контакты в различных сферах профессиональной жизни и деятельности.

Второй раздел “Классификация безэквивалентной лексики языка” содержит взгляды учёных отрасли на названную тему.

БЭЛ считается хранителем национального и культурного наследия народов и отражает национальный характер их культуры. БЭЛ занимает особое место в лингвистике с древнейших времен до наших дней. Стоит отметить, что переводчиками и лингвистами приложено немало усилий для исследования рассматриваемого вопроса.

В лингвистике существуют разные мнения ученых данной области относительно классификации БЭЛ. Стоит отметить, что разграничение семантических оттенков лексических единиц является одним из основных условий классификации непереводаемых элементов языка. Л.С. Бархударов считает, что лакуны – это лексические единицы языка, которые по определённым причинам не имеют соответствий в лексическом составе

¹⁷ Комиссаров, В.Н. Практикум по переводу с английского языка на русский/ В.Н. Комиссаров [и др.]. -М.: Высшая школа, 1990. –127с

¹⁸ Бархударов, Л.С., Рецкер, Я.Л. Курс лекций по теории перевода/ Л.С. Бархударов, Я.Л. Рецкер. –М.: МГПИИЯ им. М. Горького, 1968. –155с.

¹⁹ Латышев, Л.К. Перевод: проблемы теории практики и методики преподавания/ Л. К. Латышев. – Москва: Просвещение, 1988. –190с.

²⁰ Фёдоров, А.В. Введение в теорию перевода/ А. В. Фёдоров. - М., 1958. -374 с., с.152

других языков²¹. Учёный выделяет четыре группы БЭЛ: экзотизмы, слова-реалии, случайные безэквивалентные лексические единицы и временные безэквивалентные лексические единицы.

Другие лингвисты к БЭЛ относят следующее: демократизмы, советизмы, фразеологические единицы, исторические понятия, слова, взятые из фольклора и диалекта, наименование национальных предметов и событий.

Как видно, учёные отрасли классифицировали БЭЛ языка со своей точки зрения, и мнения лингвистов на эту тему разные. Однако классификацию отдельных авторов нельзя отрицать, поскольку упомянутые мнения дополняют друг друга с лингвистической точки зрения и научно обоснованы.

На основе анализа и рассмотрения классификации ученых в данной области можно прийти к выводу, что не существует определенного единого классификационного критерия, полностью отвечающего обязательным требованиям научной классификации.

В третьем разделе первой главы **“Значение произведений Густава Флобера и его романа «Madame Bovary» - «Мадам Бовари»**” говорится о том, что в своей плодотворной жизни великий французский писатель Густав Флобер оставил будущему поколению богатое наследие.

Дошедшие до нас произведения этого уникального писателя прославились среди читателей ещё при жизни писателя. Особенно свидетель этому роман «Madame Bovary» - «Мадам Бовари».

Густав Флобер - это писатель, произведения которого сыграли важную роль в развитии реалистического стиля в литературе.

Так, произведения Густава Флобера переведены и изданы практически на всех языках мира. Гюстав Флобер – один из лучших французских переводчиков и писателей, оставивших за свою плодотворную жизнь драгоценное наследие будущим поколениям. Гюстав Флобер – писатель, произведения которого насыщены языковыми сокровищами (единицами), такими как реалии, пословицы и поговорки, ФЕ, структурные экзотизмы и т. д. и сыграли очень важную роль в развитии реалистического стиля. Поэтому мы считаем выбор данной работы целесообразным для исследования языковых проблем и перевода художественных произведений.

Глава вторая диссертации **“Сопоставительный анализ безэквивалентной лексики во французском и таджикском языковом и культурном пространстве”** посвящена сопоставительному анализу БЭЛ французского и таджикского языков в их языковом и культурном пространстве. В ней также отмечается, что изучение вопросов языковых контактов Таджикистана со странами мира, особенно с Францией, является одной из важных тем таджикского сравнительного языкознания в современном мире.

²¹ Бархударов, Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)/ Л.С.Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. –240с., с.85

Первый раздел второй главы называется “Сопоставительная характеристика реалий во французском и таджикском языках” и в нём, опираясь на классификацию и взгляды учёных отрасли, автор подвергает сопоставлению и анализу этнографические реалии, ономастику и общественно-политические реалии французского и таджикского языков.

В рассматриваемых языках этнографические реалии включают в себя слова, обозначающие «еду и напитки», «традиции и церемонии», «денежную единицу и меры веса» и т.д.

Этнографические реалии: *cassoulet toulousin*, *cidre*- сидр, *punsh-punsh*, *la livre*-ливр, *écu*-эцю, *franc*-франк ва ғ.; далда, угро, дуғоб, ширчой, Иди мехрон, Иди Рамазон, гахворабандон, хашар, фарсанг, вачаб ва ғ.

Ономастические реалии: *Jeanne* –Жанна, *Rouen*-Руан, *Paris*-Париж, *Равшан*, *Душанбе-Dushanbe*, *Хучанд- Khujand* и др.

Общественно-политические реалии: *marquis* –маркиз, *Franci-франкҳо*, *мактаби миёна- l'école secondaire*, *чамоат-jamoat*, *Мачлиси оли- Majlisi oli*, *Le parlement* ва ғ.

Второй раздел второй главы “Экзотизмы как вид безэквивалентной лексики” содержит информацию об экзотизмах, где автор приводит конкретные примеры. Здесь, в частности, отмечается, что экзотизмы заимствуются из других языков и служат для выражения предметов и явлений, присущих отдельным народам, например: *футбол*, *велюр*, *гейзер*, *вестибюль* ва ғ.

Данная тема считается одним из актуальных вопросов таджикского переводоведения. Кроме того, перевод экзотизмов направлен на передачу одного из важных компонентов–национальных и исторических особенностей народов-носителей языков.

Так, экзотизмы относятся к группе БЭЛ и обозначают жизнь и культуру чужого народа. Такого рода слова кажутся необычными для других народов или местного населения, о чём высказываются и учёные отрасли.

Третий раздел второй главы “Структурные экзотизмы” посвящён анализу структурных экзотизмов на базе взглядов и мнений учёных.

В процессе анализа стало известно, что во французском языке есть типы словообразования, отдельные виды которых отсутствуют в таджикском языке, например: структурные экзотизмы с префиксами –*re*, *r*, *sur*, *sous*, (-). Примеры: *prendre*-в таджикском языке: аз нав барқарор кардан (снова восстановить); *rapprocher*-аз нав наздик шудан (снова приближаться); *surcharger*- аз нав бор кардан (повторно грузить); *sous-développé* - ба дараҷаи паст рушд кардан (развиваться на низком уровне); *savoir-vivre*- одами дунявӣ будан (быть светским человеком).

В данных примерах можно наблюдать, что с точки зрения словообразования они отличаются от таджикского языка, отсюда для перевода их станут неизбежны другие средства – толкование значения, а не подбор равнозначного слова.

Так, ввиду отсутствия одинаковых способов словообразования в некоторых случаях слова французского языка становятся «структурными экзотизмами» в отношении таджикского языка.

В четвёртом разделе второй главы «**Фразеологические единицы в сопоставляемых языках**» речь идёт о тех ФЕ, которые присущи отдельным языкам и входят в группу безэквивалентной лексики. В нём отмечается, что относительно ФЕ проведено немало исследований как во французском, так и в таджикском языках. Процесс формирования ФЕ связан с историей развития того языка, на котором говорит народ.

Одним из актуальных и спорных вопросов ФЕ считаются их отличительные черты, в отношении которых существуют разные точки зрения и нет единого мнения учёных в современном языкознании.

С точки зрения переводоведения ФЕ делятся на две группы: ФЕ, имеющие эквивалентов в других языках и ФЕ, не имеющие эквивалентов в других языках.

Некоторые ФЕ имеют эквивалентов во французском и таджикском языках: *il ne peut pas se contenir de joie*-аз шодӣ дар курта намеғунҷад; *calme comme la souris*- муш барин хомуш; *toute l'affaire a le temps*-ҳар кор вақту соат дорад; *la répétition est la mère de la science* – такрор модари дониш; *batir des chateau en Espagne*-аз ғӯра ҳалво пухтан; *la meilleure defense cest lattaque*-беҳтарин ҳифз ҳуҷум аст.

ФЕ, имеющие в рассматриваемых языках неполные эквиваленты; *donner un coup de pousse a quelqu'un* -ба кесе дасти ёрӣ додан; *après la pluie, le beau temps*- баъд аз ханда гиря; *aller de Charybde en Scylla*-баъд аз сӯхтан намақоб; *on creuse sa tombe avec ses dents* – бо сӯзан кофтан; *avoir les deux pieds dans le meme sabot*- бо як муза ду по.

Как видно из примеров, ФЕ, имеющие полных эквивалентов, лишены особой национальной окраски. Они выражены общедоступными словами и словосочетаниями. Наличие полных эквивалентов отдельных единиц, особенно ФЕ, намного облегчает работу переводчика.

Таким образом, ФЕ устойчивы по структуре, составу и значению и воспроизводятся в готовом виде. Их отличие от слов и словосочетаний заключается в том, что они целиком запоминаются говорящим или пишущим и применяются в готовом виде в нужных случаях.

Пятый раздел второй главы «**Сокращения как явление безэквивалентной лексики во французском и таджикском языках**» посвящён сопоставительному анализу наиболее известных французских и таджикских аббревиатур. Как отмечается в диссертации, наряду с другими единицами языка аббревиатуры также составляют группу БЭЛ, в силу неповторимой формы требуют от переводчика особого подхода. Аббревиатуры можно наблюдать в названиях организаций, в текстах газет, финансовых, спортивных и других журналов.

Популярные французские аббревиатуры:

V.C.V.G. - **Bon chic bon genre** - Услуги олі, мавқеи олі (высокое положение); **P.**- **Boîte postale** – Кутии почта (почтовый ящик); **В.О.** –

Bulletin officiel – Рӯзномаи расмӣ (официальная газета); **C.R.F. – Croix – Rouge Française** – Салиби сурхи Фаронсавӣ (Французский красный крест) и др. Надо отметить, что при наличии точки между буквами французской аббревиатуры (T.G.V), она читается по буквам. В иных случаях аббревиатура произносится как слово.

Аббревиатуры широко используются также в научных, политических и экономических и других текстах таджикского языка, приводим некоторые из них:

ЧТ- Чумхурии Тоҷикистон - La république de Tadjikistan; **ВҚД** – вазорати корҳои хориҷӣ - Le Ministère de l'Intérieur, **ВКХ** – вазорати корҳои хориҷӣ - Le Ministère des Affaires étrangères; **ЧДММ** – чамбияти дорои масъулияти махсус - Société à responsabilité limitée; **НБО** – неругоҳи барқи обӣ - Hydroélectrique de Rogun; **ДМТ** – донишгоҳи миллии Тоҷикистон - Nationale L'université de Tadjikistan;

Одной из отличительных особенностей сокращений французского языка от сокращений таджикского языка является то, что во французском языке первые буквы слов-сокращений пишутся с заглавной буквы. В таджикском языке с большой буквы пишется только первая буква слова, например: C.R.F. – Croix – Rouge Française; ВКХ-Вазорати корҳои хориҷӣ.

Третья глава диссертации “**Качество переводов безэквивалентной лексики с французского языка на таджикский язык на материале романа Гюстава Флобера «Madame Bovary» - «Мадам Бовари» с привлечением материалов английского языка**” посвящена анализу средств и способов достижения адекватного перевода БЭЛ с французского языка на таджикский и английский языки.

В первом разделе третьей главы “**Способы перевода безэквивалентной лексики языка в переводоведении**” отражены способы перевода БЭЛ с одного языка на другой, предложенные в разных исследованиях учёных отрасли, особенно касательно художественного перевода, перевода публицистических и общественно-политических текстов²².

В разных источниках встречаются разные способы перевода БЭЛ. Из анализа мнений и предположений учёных, собранных из разных источников, можно заключить, что, в целом, все способы перевода БЭЛ можно разделить на три большие группы: 1) лексические трансформации 2) грамматические трансформации; 3) комбинированные (лексико-грамматические) трансформации.

Так, применение всех способов и приёмов перевода или трансформаций БЭЛ направлено на адекватность перевода текста с одного языка на другой. Выбор подходящего и результативного способа БЭЛ среди имеющихся средств считается главной задачей, на анализ

²² Влахов, С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Под ред.Вл. Россельса/ С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. –343с.

конкретных случаев которых посвящены следующие разделы.

Второй раздел третьей главы называется “Перевод реалий” и посвящён анализу переводов реалий, использованных в романе Густава Флобер «Madame Bovary» - «Мадам Бовари». Здесь также отражено применение способов перевода реалий на таджикский язык с привлечением материалов английского языка. Собранные нами реалии разделены на пять групп и проанализированы согласно следующей классификации: 1. Реалии, обозначающие деньги; 2. Реалии, обозначающие напитки и еду; 3. Реалии, обозначающие виды игр; 4. Реалии, обозначающие одежду; 5. Реалии, обозначающие общественно-политические понятия.

1. Реалии, обозначающие деньги. “Emma sauta dessus, l’ouvrit. Il y avait quinze *napoleons*” (МВ, 195). – “Emma pounced upon and opened it. It contained fifteen *napoleons*” (МВ, 199). Хонум тохта ба он чо рафт, қоғазпечро гирифта кушод. - Дар дарунаш понздаҳ *напалеондор* буд (ХБ, 178) (*Напалеондор - пули тиллоӣ бистфранкӣ, дар Фаронса дар аҳди Напалеони 1 ва Напалеони 3 сикка зада мешуд*).

В данном предложении использована одна реалия *napoleons*, которая обозначает древнюю денежную единицу Франции. На английский и таджикский языки переведена путем транскрипции/транслитерации и пояснена в сносках.

2. Реалии, обозначающие напитки и еду: “-Il refusa, elle insista, et enfin lui offrit, en riant, de prendre un verre de *liqueur* avec elle” (МВ, 45). – “He said no; she insisted, and at last laughingly offered to have a glass of *liqueur* with him” (МВ, 17). - Ў ибo кард. Эмма хоҳиш кард ва оқибат хандакунон гуфт, ки худаш низ бо ў якчоя як қадах *ликёр* менушад (ХБ, 27). В тексте оригинала реалия *liqueur* обозначает спиртной напиток, который появился во Франции. Данное слово переведено на английский и таджикский языки путем транскрипции/транслитерации.

Пример обозначения еды: “Les pattes rouges des *homards* dépassaient les plats” (МВ, 159). – “The red claws of *lobsters* hung over the dishes” (МВ, 161). - Аз лаби табақҳо чустакҳои *омарҳо* овезон буданд (ХБ, 153) (*Омар-як навъ харчанг*). Омар – вид морского рака. Во Франции его используют для приготовления пищи. Из перевода на английский язык видно, что использовано слово *lobsters*. Анализ перевода на таджикский язык показывает, что применены и транскрипция/транслитерация и описательный перевод.

3. Реалии, обозначающие виды игр. “Il prit l’habitude du cabaret, avec la passion des *dominos*” (МВ, 22). – “He got into the habit of going to the public-house, and had a passion for *dominoes*” (МВ, 11). - Ў акнун ба майхонаравӣ хӯ гирифта, ба *доминобозӣ* ишқ пайдо карда буд (ХБ, 14).

Как видно, в данном примере слово *домино* обозначает игру и для его перевода применён способ транскрипции/транслитерации. Следует отметить, что хотя анализируемое слово появилось в западных странах, оно приобрело международный характер. Поэтому, как было указано в первой главе диссертации, на таджикский язык перешло из европейских

языков через русский язык и потеряло статус безэквивалентности и не нуждается в дополнительных пояснениях в таджикском языке.

4. Реалии, обозначающие одежду. “Il avait des *guêtres* bouclées jusqu’aux genoux, sa casquette enfoncée jusqu’aux yeux” (МВ, 130). – “He had *gaiters* buckled up to the knees, his cap pulled down over his eyes” (МВ, 135). - Он мард ба по *гетри* дошт, ки тугмаҳояш то худи зонухояш гузаронида шуда буд ва ба сараш фуражкае пӯшида буд, ки то худи чашмонаш фуромадагӣ буд (ХБ, 129) (*Гетри- як навъ попуши гарм, ки аз болои мӯза мепӯшанд*).

Во французском предложении использовано слово *guêtres*, что означает вид обуви, которую одевают сверх другую обувь в качестве теплой обуви от щиколотки до колена. На оба языка слово переведено путём транскрипции/транслитерации, а также в таджикском языке повергнуто описанию.

5. Реалии, обозначающие общественно-политические понятия. “On en voit qui circulent isolément, et qui, peut-être, ne sont pas les moins dangereux. À quoi songent nos *édiles*?” (МВ, 340). – “Some are seen going about alone, and these are not, perhaps, the least dangerous. What are our *ediles* about?” (МВ, 344). - Баъзеашон танҳо мегарданд- ва хамин хелиҳояшон эҳтимол чандон аз хатар холӣ нестанд. Чашми *эдилҳои* мо кучост? (ХБ, 189) (*Эдилҳо- дар Рими Қадим шахсоне, ки ба тартиби чамъиятӣ ва ба биноҳои ҷамоатӣ назорат мекарданд; ба маънои васеъ – намояндагони маъмурияти шахр*).

В предложении использовано слово *édiles*. В переводе на английский язык не наблюдается дополнительных комментариев. Английский и французский языки пользуются множеством лексических общностей и читатели двух языков часто не нуждаются в дополнительных пояснениях. В переводе текста на таджикский язык слово присутствует в форме *эдил* с транскрипцией/транслитерацией и пояснением в сносках.

Так, реалии в произведении отражены широко и разнообразно. Их перевод на английский и таджикский языки осуществлён в рамках существующих норм, среди которых продуктивными можно назвать способы транскрипции/транслитерации, описательного перевода и т.д.

Третий раздел третьей главы “Перевод структурных экзотизмов” посвящён анализу одной из групп БЭЛ – структурных экзотизмов (СЭ). В ходе исследования выяснилось, что СЭ широко использованы в выбранном нами произведении.

Пример:

Votre abonnement de musique est terminé, dois-je le *reprendre*. Non, répondit-elle. – Pourquoi? – Parce que... (МВ, 216). – Your music subscription is out; am I to *renew* it?” “No,” she replied. “Why?” “Because-”... (МВ, 140). - Обунаи нотаатон тамом шуд, - онро *нав кунам*? Не,- ҷавоб дод Эмма. - Барои чӣ? - Барои ин ки... (ХБ, 117).

В тексте оригинала использован СЭ “*reprendre*”, имеющий в таджикском языке значение «тачдид кардан» (обновлять). Как становится очевидным, слово в английском тексте находит своё соответствие “*renew*”, что исключает здесь статус экзотичности слова в отношении английского языка. Значение французского слова в таджикском языке выражено при помощи составного глагола “тачдид кардан” (обновлять) и считается СЭ, так как слово оригинала по форме меняется в виду отсутствия однотипного аффиксального способа словообразования. Кроме того, для адекватного перевода одного слова использовано два слова – составной глагол. Так, СЭ в английском языке имеет свой эквивалент, а в таджикском – нет, поэтому слово подверглось описательному переводу.

Из анализа примеров данного раздела можно заключить, что большинство СЭ, особенно при переводе на таджикский язык, порой и при переводе на английский язык, подвержены описательному переводу. Надо сказать, что описательный перевод предполагает лексические и грамматические изменения, при которых значение лексической единицы текста оригинала раскрывается посредством слов и словосочетаний.

В данном разделе рассмотрены также и следующие лексические единицы: *reprendre-renew- нав кардан; ressemer- re-sow- аз як чо гирифта ба чои дигар кӯчат кунонданашон; reparâitre- gearreag-аз нав пайдо кардан; revoir- to see again- аз нав дидан, такроран дидан ва ё дубора дидан; recommencer- to be begun over- аз нав сар кардан; reparler-to speak again- дубора гап задан ва ғ.*

Четвёртый раздел третьей главы “Перевод ономастики” посвящён анализу переводов имён собственных. В нём отмечается, что ономастика составляет одну из групп БЭЛ. В своей работе мы обратили внимание на некоторые группы ономастики в рассматриваемых языках:

Moyennant deux cents francs par an, il trouva donc à louer dans un village, sur les confins du pays de *Caux et de la Picardie*, (МВ, 13). - For two hundred francs a year he managed to live on the border of the provinces of *Caux and Picardy*, (МВ, 3). - Инак у дар як кишлок, ки дар сарҳади вилояти *Кова ва Пикардия* воқеъ гашта буд, соле дусад франк ичора гирифт.... (ХБ, 9).

В тексте оригинала использовано два топонима *Кова и Пикардия*, обозначающие географические названия и административную единицу Франции. Перевод на оба языка осуществлён известным способом – транскрипцией и транслитерацией, что отвечает требованиям.

Примеры личных имён: *Charles* une fois parti, le pharmacien et le cure recommencèrent leurs discussions. Lisez *Voltaire!* disait l’un; lisez d’*Holbach*, lisez l’Encyclopédie! (МВ, 672). - *Charles* once gone, the chemist and the cure recommenced their discussions. “Read *Voltaire*,” said the one, “read *D’Holbach*, read the ‘Encyclopaedia!’” (МВ, 428). - Вақте ки *Шарл* аз хона баромад, дорухоначӣ ва аббат баҳси худро аз нав сар карданд. -

Волтерро бихонед!- мегуфт яке, - *Голбахро* бихонед, «Энсиклопедия»-ро бихонед! (ХБ, 79).

В данном примере наблюдаем три личных имени - *Charles - Шарл, Holbach - Голбах и Voltaire - Волтер*.

Рассмотренные в данном разделе слова охватывают и другие группы ономастики: *Paul et Virginie et- Paul and Virginia- Павел ва Виргиния; la Maisonnnette de bambous, le nègre Domingo- little bamboo-house, the nigger Domingo- Кулбаи бамбукай, дар бораи Домингои зангӣ; le chien Fidèle- the dog Fidele- дар бораи саги Фидел; Marie Stuart- Mary Stuart- Мария Стюарт; d’Histoire sainte ou les Conférences de l’abbé Frayssinous- Lectures of the Abbe Frayssinous- «Китоби хониш»-и аббат Фрейсину ва зайра.*

Таким образом, ономастика или имена собственные представлены в произведении в разных группах, большинство из которых переведено транскрипцией и транслитерацией.

Пятый раздел третьей главы называется “Перевод фразеологических единиц”. В нём говорится, что для обеспечения художественной окраски писателем широко использованы ФЕ, устойчивые сравнения, метафорические выражения, а также ряд ПиП, например: *Décidément, pensa Lheureux, il y a du grabuge là-dessous* (МВ, 404). - “Decidedly,” thought Lheureux, “*there’s a row on here.*” (МВ, 410). - «Дар ин чо аниқ *таги коса нимкоса ҳаст*», - гуфта аз дилаш гузаронд Лере (ХБ, 100).

Единица *il y a du grabuge là-dessous* переведена на английский язык смысловым способом, а на таджикский язык – подбором аналогии, что не нарушает ход мысли в данном контексте. Для более полного раскрытия смысловых оттенков данного текста и доведения значения единицы оригинала до читателя в таджикской версии использована ФЕ *дар зери коса нимкоса*, что означает секрет, обман, ловушка и т.д.

Другие примеры, рассмотренные в данном разделе: *il y a du grabuge là-dessous- there’s a row on here- дар таги коса нимкоса; se ranima- woke up- боз чон гирифтан; consola- consoled- дилбардорӣ кардан и др.*

Метафорические единицы языка представлены в произведении в форме ФЕ, ПиП и выражений с переносным значением. Их перевод осуществлен подбором аналогий, смысловым переводом и т.д.

Шестой раздел третьей главы “Перевод междометий” посвящён анализу перевода междометий в произведении. В нём говорится, что в процессе анализа наблюдались междометия, имеющие близкие по значению соответствия в таджикском языке, междометия, присущие французскому языку и междометия с нулевым переводом, например:

-*Ah bah!* songea-t-elle. Charles n’y pensera plus (МВ, 379). - “Pshaw!” she thought, “he won’t think about it again.” (МВ, 251). -Э,- гуфта аз хотираш гузаронд ӯ оқибат,- Шарл ин пулро ёд ҳам намекунад (ХБ, 243).

В данном предложении использовано междометие *Ah bah!* Оно имеет значение *безътиной, беилтифотӣ, бехурматӣ, беписандиро*

(невнимательность, небрежность). В переводе на английский язык оно имеет форму **Pshaw!**, а на таджикский - Э. Междометие **Pshaw!** В английском языке тоже имеет значения **писанд накардан, маъкул надонистан, норозигӣ, нафрат, бадбинӣ (не признавать, ненавидеть)** [АВВУУ Lingvo x5]. Междометие “Э” тоже можно использовать в данном значении, поэтому междометие текста оригинала нашло близкие по значению соответствия.

Hélas! le père Rouault était bien riche, et elle!... si belle! (МВ, 50). - Old Rouault was rich, and she!-so beautiful! (МВ, 29). - Амаки Руо хеле одами бой менамояд, духтар... духтар ҳам бисёр хушрӯст! (ХБ, 45).

В данном предложении видим французское междометие **Hélas!**, обозначающее *оҳу воҳ, шикваю шикоят, аламу ҳасратро* (недовольство). Если посмотреть на английскую и таджикскую версии предложения, становится очевидным, что единица оставлена без перевода, т.е. выпала из поля зрения переводчика. В словаре АВВУУ Lingvo x5 его английским соответствием является **Alas!** Оно обозначает сожаление. Для таджикского текста можно представить близкое по значению междометие **эхе** и **э**. Из этого исходит, что причиной нулевого перевода не является отсутствие близких по значению междометий.

В данном разделе также рассмотрены следующие слова: **Ah bah-Pshaw- Э; Ah bah- Bah- Э ҳе; Oh! oh!- Oh! oh!- Ҳай-ҳай; Mon Dieu! mon Dieu!- My God! my God!- Э Худо!; Oh la! la!- Oh!- О Худоё; Bravo!- Bravo!- Офарин ва гайра.**

В целом, междометия присущи отдельным языкам и обычно не имеют прямых соответствий в других языках. В процессе перевода они заменяются близкими по значению единицами или оставляются без перевода, о чём свидетельствует анализ наших примеров.

Основные результаты диссертационного исследования

Современные процессы глобализации, сотрудничество представителей культур и цивилизаций, контакты между разными языками создают условия, способствующие взаимодействию языков и культур, и заставляют нас комплексно изучать лингвистические аспекты. БЭЛ занимают в этом процессе особую позицию. Из анализа их во французском и таджикском языках в лингвокультурологическом переводческом аспектах на примере романа Гюстава Флобера «Мадам Бовари» можно сделать следующие выводы:

1. БЭЛ является языковым явлением и становится объектом изучения различных отраслей языкознания и, безусловно, сохраняет свое теоретическое и практическое значение. Это связано с появлением новых подходов к изучению языковых единиц в связи с важностью их прагматического значения, а также повышенным вниманием к лингвокультурологическим проблемам и изучению «человеческого элемента» в языке [5-А].

2. БЭЛ в переводоведении находится в центре внимания зарубежных и отечественных ученых, которое наблюдается с 50-х годов прошлого века.

Теоретические вопросы и лингвистические особенности БЭЛ рассматривались экспертами в зависимости от их точки зрения и ими даны разные определения. Все рассмотренные правила и определения указывают на присущность их к определенному языку и отсутствие их прямых лексических эквивалентов в других языках [3-А].

3. В таджикском переводоведении, где ученые в основном опираются на исследования западных и российских ученых, рассмотрение вопросов, связанных с переводом различных единиц языка, в том числе БЭЛ, с привлечением разных языков, в частности, французского и таджикского, имеет особое значение. За не столь длительный период независимости Таджикистана переводоведение также качественно изменилось и достигло значительных успехов в направлении различных сторон жизни общества.

4. Согласно предложенной исследователями классификации, в группу БЭЛ входит ряд языковых единиц, в том числе реалии, экзотизмы, структурные экзотизмы, имена собственные, фразеологизмы, пословицы и поговорки, отдельные грамматические единицы и др [4-А].

5. Перевод является общефилологической деятельностью, сочетает в себе лингвистический и литературный аспекты и использует художественные тексты для подтверждения и обоснования своих теоретических правил и норм, на основании чего целесообразно упомянуть в работе значение произведений известного французского писателя Гюстава Флобера и использование одного из его произведений - романа «Мадам Бовари» для анализа примеров переводов [6-А].

6. В каждом языке существует определенная группа БЭЛ, посредством которых выражаются различные стороны жизни носителей языка. В связи с этим, таджикский и французский языки требуют систематических сопоставительных исследований, позволяющих определить сходства и различия этих языков в современном их состоянии.

7. В таджикском и французском языках большое количество БЭЛ составляют реалии, которые, в свою очередь, делятся на подгруппы, такие как: этнографические реалии (еда и питье, одежда, транспорт, обычаи и праздники и т.д.), ономастические реалии (топонимы, антропонимы и т. д.), общественно-политические реалии (титуты и общественно-государственные функции, социальные классы, политические структуры и государственные институты и др.) и т. д.

8. Современный подход к сравнительному изучению и решению важнейших вопросов теории и практики перевода имеет особое значение в современном образовании, так как обеспечивает благоприятную возможность для установления более качественных отношений и профессионального общения носителей таджикского и французского языков [3-А].

9. Независимо от того, что переводоведы включают БЭЛ в группу «непереводимых» единиц, в теории предлагаются специальные приемы и способы (транскрипция/транслитерация, изобразительный перевод,

дословный перевод и т. д.), направленные на решение задач перевода этой группы единиц, что наблюдалось при анализе мнений таких ученых-переводоведов, как А. В. Федоров, Л. С. Бархударов, С. Влахов, С. Флорин, П. Ньюмарк, Ю. Найда, Ф. М. Гурсунов и др [7-А].

10. Статистический анализ БЭЛ исследуемого романа дал следующий результат: из общего числа 750 слов 360 составили реалии, что показывает самую большую группу. Распределение остальных слов следующее: ФЕ – 60; междометия - 50, структурные экзотизмы – 280. Также статистика случаев использования способов перевода такова: всего 90 анализированных случаев. Использование способов: транскрипция/транслитерация – 45 случаев, описательный перевод – 33 случаев и дословный перевод – 12 случаев. Транскрипция/транслитерация и описательный перевод применяются к словам, тесно связанным с культурными и национальными особенностями носителей языка. В остальных случаях связь слова с национальной окраской не очень тесная, используется дословный перевод.

11. В сравниваемых языках БЭЛ различается по форме, происхождению, порядку, способу выражения и употребления в речи, имеют разные значения, семантические и структурные отличия друг от друга. У каждого народа есть свои средства отражения действительности и методы познания языковой картины мира. Общие представления о жизни в разных обществах могут быть совпадать друг с другом, но способы их интерпретации и выражения принципиально отличаются друг от друга. Все это заставляет нас искать особые и современные способы изучения и описания лингвокультурных единиц.

12. Исследование вопросов сравнения двух языков и анализа качества переводов конкретных единиц с привлечением материалов третьего языка имеет свои преимущества. Было очень интересно наблюдать случаи, когда слово французского языка не эквивалентно таджикскому языку и имеет эквивалент в английском языке, поскольку такие лингвистические события оказывают существенное влияние на процесс перевода [7-А].

13. Переводчики произведения Гюстава Флобера «Мадам Бовари» на английский и таджикский языки умело использовали способы и средства перевода безэквивалентных слов, перевыразили эту группу уникальных языковых единиц в рамках существующих теоретических основ в языке перевода и достигли значительных успехов в своей работе [6-А].

Рекомендации по практическому использованию результатов исследования

Наше исследование проливает свет на ряд вопросов французской и таджикской лингвистики и переводоведения с точки зрения БЭЛ и их перевода на примере двух языков с привлечением материалов таджикского и английского языков.

Учитывая достижения автора диссертационного исследования, целесообразно представить следующие рекомендации по практическому использованию его результатов:

1. Теоретический материал диссертации предоставит надежную научную базу для дальнейших двуязычных исследований в сопоставительном и переводческом аспектах на примере таджикского языка и иностранных языков.

2. Результаты исследования проблем БЭЛ на примере французского, таджикского и английского языков будут способствовать процессу преподавания языков, сравнения и дальнейшего изучения БЭЛ.

3. Теоретические и практические аспекты исследования могут быть широко использованы при преподавании «Сравнительного языкознания», «Теории и практики перевода», «Перевода безэквивалентной лексики» и т.д.

4. Практические рекомендации автора относительно способов и приёмов перевода БЭЛ и грамматики языка будут полезны для улучшения качества переводов в будущем.

5. Результаты исследования диссертации могут быть широко использованы при разработке учебников, учебно-методических пособий, составлении словарей и двуязычных разговорников.

6. Использование материалов диссертации имеет практическое значение для подготовки специалистов в области перевода, международных отношений, межкультурных связей и т.д.

7. Разработка научных диссертаций по вопросам сопоставления и перевода БЭЛ в лингвокультурном и переводческом аспектах на примере французского и таджикского языков на основе других переводческих произведений и текстов других двуязычных жанров и стилей способствует процессу изучения французского языка и культуры носителями таджикского языка и таджикского языка носителями французского языка.

8. Составление двуязычных словарей (французского и таджикского языков) по разным разделам языка и различным областям его применения (таким как общие, специальные, отраслевые, страноведческие и т.д. словари) значительно улучшит процесс профессионального общения между носителями таджикского и французского языков.

9. Автор диссертации считает интересным дальнейшее исследование особенностей перевода проанализированного произведения с точки зрения грамматики, стилистики и культуры на примере английского, русского и таджикского языков.

Публикации по теме диссертации

а) статьи, опубликованные в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А]. Шоназаров З.М. Хусусияти корбурди экзотизмҳои сохторӣ дар асари Г. Флобер “Хонум Боварӣ” ва роҳҳои ифодаи онҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ / З.М. Шоназаров // Паёми Донишқадаи забонҳо (силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих) - Душанбе, 2021. – №2 (42). – С.103-111. ISSN 2226–9355.

[2-А]. Шоназаров З.М. Оид ба мафҳуми экзотизмҳои сохторӣ дар тарҷумашиносӣ (дар мисоли забонҳои фаронсавӣ, англисӣ ва тоҷикӣ) /

З.М. Шоназаров // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2021. – №2(91). – С.56-60. ISSN 2219–5408.

[3-А]. Шоназаров З.М. Турсунов Ф.М. Бознигарии роҳу воситаҳои тарҷумаи воҳидҳои бемуодили забон дар тарҷумашиносӣ / З.М. Шоназаров. Ф.М. Турсунов// Паёми Донишкадаи забонҳо (силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих) - Душанбе, 2021. – №4 (44). – С.5-11. ISSN 2226–9355.

[4-А]. Шоназаров З.М. Роҷеъ ба таснифи воҳидҳои луғавии бемуодили забон /З.М. Шоназаров // Паёми Донишкадаи забонҳо (силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих) – Душанбе, 2022. – №2 (46). – С.32-140. ISSN 2226–9355.

б) Статьи, опубликованные в других научных изданиях:

[5-А]. Шоназаров, З.М. Роҳҳои интиқоли экзотизмҳои сохторӣ аз забони фаронсавӣ ба забони тоҷикӣ / З.М. Шоназаров // Маводди конференсияи илмию амалии ҳайати профессорону устодон ва донишҷӯёни Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода ба ифтихори 30-юмин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, зербахши кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷума– Душанбе, 2021. – С. 136-143.

[6-А]. Шоназаров З.М. Густав Флобер ва мероси адабии ӯ / З.М. Шоназаров // Маводди конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ “Саҳми тарҷумонҳои касбӣ дар густариши соҳаи сайёҳӣ (28.05.2021). – Душанбе, 2021. – С.293-298.

[7-А]. Шоназаров З.М. Транскрипсия ва транслитератсия ҳамчун воситаи тарҷумаи вожаҳои бемуодил (дар мисоли забонҳои фаронсавӣ, англисӣ ва тоҷикӣ) / З.М. Шоназаров, Маводди конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ “Ҷанбаҳои забоншиносӣ ва иҷтимоии тарҷума дар шароити бисёрфарҳангии таҳсилот” (28. 10. 2022). – Душанбе, 2022. – С. 175-182.

[8-А]. Шоназаров З.М., Роҷеъ ба хусусиятҳои баъзе гурӯҳҳои экзотизмҳои сохтории забони англисӣ ва роҳҳои ифодаи онҳо дар забони тоҷикӣ / З.М. Шоназаров, // Международная научно-практическая конференция «Актуальные проблемы языкознания и литературоведения в современном времени» (23 -24. 12.2022). Душанбе, 2022 .-С.272-275.

Список сокращений и условных обозначений

МВ - Madame Bovary

БЭЛ – безэквивалентная лексика

ПиП - пословицы и поговорки

СМИ – средства массовой информации

СЭ – структурный экзотизм

ФЕ - фразеологические единицы

ХБ – Хонум Бовари

Аннотатсия

диссертатсияи Шоназаров Зарбахтҷон Музаффарович дар мавзӯи «Таҳлили муқоисавии вожаҳои бемуодил дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума (бар мабноси романи Густав Флобер «Хонум Боварӣ»)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) –доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 - Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ - таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) пешниҳод шудааст.

Калидвожаҳо: вожаҳои бемуодил, муқоиса, тарҷума, тарҷумашиносӣ, тарҷумаи таҳтуллафзӣ, тарҷумаи тасвирӣ, транскрипсия /транслитератсия, муодил, муродиф, забони тоҷикӣ, забони фаронсавӣ, забони англисӣ.

Дар диссертатсия таҳлили муқоисавии вожаҳои бемуодил дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума таҳқиқ шудаанд. Барои таҳлили тарҷумаҳо аз асари Густав Флобер «Madame Bovary» - «Хонум Боварӣ» истифода шудааст.

Мақсади диссертатсия таҳлили муқоисавии вожаҳои бемуодили забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума бар мабноси асари бадеӣ мебошад.

Таҳқиқи муқоисавии вожаҳои бемуодил дар забонҳои фаронсавӣ ва тоҷикӣ то ҳол дар шакли махсуси монографӣ анҷом наёфтааст. Аз ин рӯ, ин таҳқиқ аввалин кӯшиши омӯзиши муқоисавии вожаҳои бемуодил аз нигоҳи забоншиносии фарҳангӣ ва тарҷума мебошад.

Маводди назариявӣ ва амалии бадастомадаи диссертатсияро метавон барои рушди забоншиносии муқоисавӣ, омӯзиши забонҳои тоҷикӣ, фаронсавӣ ва англисӣ инчунин, пажӯҳишҳои муқоисавии забонҳо истифода кард. Онҳоро, ҳамчунин, дар дарсҳои назариявӣ ва амалии факултетҳои тарҷумонӣ мавриди истифода қарор додан мумкин аст.

Натиҷаҳои таҳқиқро барои ҳалли масъалаҳои муҳимми таълими забонҳои тоҷикӣ, фаронсавӣ ва англисӣ, омода намудани дастурҳо ва китобҳои таълимӣ низ истифода бурдан мумкин аст. Ҳамчунин, натиҷаҳои диссертатсия барои таҳқиқоти минбаъдаи қисматҳои марбутатаи забоншиносӣ ва тарҷумашиносӣ ва, ҳамчунин, ҳалли масъалаҳои назариявӣю амалии онҳо метавонанд мавриди корбурд қарор гиранд.

Аннотация

на диссертацию Шоназарова Зарбахтджона Музаффаровича на тему «Сопоставительный анализ безэквивалентной лексики во французском и таджикском языках в лингвокультурологическом и переводческом аспектах (на материале романа Г.Флобера «Мадам Бовари»)», представленной на соискание учёной степени доктора (PhD) – доктор философии по специальности 6D021300 - Языкознание (6D021302 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание).

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, сравнение, перевод, переводоведение, дословный перевод, описательный перевод, транскрипция /транслитерация, эквивалент, аналог, таджикский язык, французский язык, английский язык.

В данной диссертации осуществлён сопоставительный анализ безэквивалентной лексики во французском и таджикском языках в лингвокультурологическом и переводческом аспектах. Для анализа переводов использован роман Г. Флобер «Мадам Бовари».

Целью диссертации является сопоставительный анализ БЭЛ французского и таджикского языков и лингвокультурном и переводческом аспектах на материале художественного произведения.

Сопоставительный анализ безэквивалентной лексики во французском и таджикском языках все еще не проведен в специальной монографической форме. Следовательно, данное исследование является первой попыткой сопоставительного изучения безэквивалентной лексики в лингвокультурологическом и переводческом аспекте на примере данных языков.

Теоретические и практические материалы диссертации могут способствовать для развития сопоставительного языкознания, изучения таджикского и французского языков, а также для сопоставительного исследования языков. Также их можно использовать на теоретических и практических занятиях переводческих факультетов.

Результаты исследования могут быть использованы для решения важных вопросов обучения таджикскому и французскому языкам, а также для подготовки пособий и учебников. Также результаты диссертации могут быть использованы для дальнейших исследований в разделах лингвистики и переводоведения, а также для решения их теоретических и практических вопросов.

Annotation

for the dissertation of Zarbakhtjon Muzaffarovich Shonazarov titled «The Comparative Analysis of Non-equivalent Lexical Units in the French and Tajiki languages in terms of cultural linguistics and translation (based on materials from novel by G. Flaubert «Madam Bovary»)» presented to gain Doctor's Degree (PhD) - Doctor of Philosophy in the speciality of 6D021300 - Linguistics (6D021302 - Comparative-Historical, Contrastive and Comparative Linguistics)

Keywords: non-equivalent words, comparison, translation, translation studies, literal translation, descriptive translation, transcription/transliteration, equivalent, analogue, Tajiki language, French language, English Language.

The dissertation presents comparative analysis of non-equivalent lexical units in the French and Tajiki languages in terms of cultural linguistics and translation. The novel by G. Flaubert "Madam Bovary" was used to analyze the translations.

The aim of the dissertation is to conduct comparative analysis of non-equivalent lexical units in the French and Tajiki languages in terms of cultural linguistics and translation.

Comparative analysis of non-equivalent lexical units in the French and Tajiki languages has not yet been carried out in a special monographic form. Therefore, this study is the first attempt at a comparative study of non-equivalent lexical units in the cultural linguistics and translational aspects.

The theoretical and practical materials of the dissertation can contribute to the development of comparative linguistics, studying of the Tajiki and French languages as well as to comparative research of languages. Also, they can be used in the classes on theoretical and practical issues of translation at the faculties of translation.

The research results can be used to settle important issues of learning the Tajiki and French languages, and also develop teaching aids and textbooks.

Also, the results of the dissertation can be used for further researches in sections of linguistics and translation studies as well as to settle their theoretical and practical problems.